Daders op het spoor

Een analyse van geweldplegers en geweldsincidenten tegen NS-personeel

Bureau Bruinsma
Bureau Beke

In opdracht van
Ministerie van Veiligheid & Justitie

Met medewerking van
Antoon Smulders (Bureau Beke)

Omslagontwerp en opmaak
Marcel Grotens (Bureau Beke)

Daders op het spoor

Een analyse van geweldplegers en geweldsincidenten tegen NS-personeel

Anton van Wijk, Tom van Ham, Donald Jager en Monique Bruinsma

Inhoudsopgave

Voorwoord

In opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie hebben wij onderzoek gedaan naar de profielen van geweldplegers tegen NS-personeel. De uitvoering en bevindingen van het onderzoek zijn vervat in onderhavige rapportage. Wij hebben het onderzoek met veel plezier uitgevoerd en zijn onze opdrachtgever erkentelijk voor het in ons gestelde vertrouwen. Allereerst willen we de leden van de begeleidingscommissie bedanken voor hun bijdragen en feedback op een eerdere versie van deze notitie: Jeanne Derks (Ministerie van Veiligheid en Justitie), Ivoline van Erpecum (Ministerie van Veiligheid en Justitie), Gusta Jessen (Ministerie van Infrastructuur en Milieu), Michel Bourgonje (NS Groep), Jos Molenaar (Nationale Politie), Maiko Teuben (Ministerie van Veiligheid en Justitie). Tevens zijn wij dank verschuldigd aan Jan Rogier (Nationale Politie), Ivo Volkers (CJIB) en Paul van der Beek (NS) voor het aanleveren van data.

Het onderzoeksteam (april 2016)

Managementsamenvatting

Achtergrond

Regelmatig vinden geweldsincidenten plaats tegen functionarissen met een publieke taak. Medewerkers van de Nederlandse Spoorwegen (NS) maken deel uit van een beroepsgroep – medewerkers in het openbaar vervoer – die hier frequent het slachtoffer van wordt.[1]

Er zijn en worden maatregelen genomen om geweldsincidenten in het openbaar vervoer te verminderen en agressie aan te pakken.[2] Kennis over de profielen van geweldplegers en een gedetailleerder zicht op de geweldsincidenten kunnen bijdragen aan het nemen van effectieve(re) maatregelen en is derhalve bruikbaar ter ondersteuning van het beleid. In dit onderzoeksrapport wordt beschreven wat we op grond van de gegevens van de NS, de Nationale Politie en het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) weten over de geweldsincidenten tegen NS-medewerkers en de plegers van dat geweld. Het onderzoek behelst zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve verkenning van 'Geweld tegen NS-personeel'.

Het onderzoek is in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie uitgevoerd door Bureau Beke in samenwerking met Bureau Bruinsma.

Onderzoeksvragen

In het onderzoek is aandacht voor de typering van incidenten in het openbaar vervoer en de achtergrondkenmerken van geweldplegers. In het onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. *Hoe kunnen incidenten van geweld tegen NS-personeel worden getypeerd?*
   - Welke vormen van geweld worden gepleegd (verbaal, fysiek) en in welke mate? In hoeverre is sprake van wapengebruik?
   - Zijn er *hotspots* en *hottimes* te benoemen?
   - Wat is de verdeling van geweld in groepsverband ten opzichte van soloplegers?
   - In welke mate is sprake van alcohol- en drugsgebruik ten tijde van het incident?
   - Welk aandeel hebben 'verwarde personen' in geweld tegen NS-personeel?
   - Zijn er omstandigheden die geweld tegen NS-personeel bevorderen?

1. Jaarverslag Nederlandse Spoorwegen 2015.
2. Zie Tweede Kamer, Kamerstuk 28 642, nr.60 en de daarop volgende voortgangsrapportages.

- Welke informatie over de aanpak van agressie en geweld in de trein is in het buitenland (i.c. België, Duitsland en Groot-Brittannië) opgetekend?

2 *Welke typen plegers van geweld tegen NS-personeel kunnen onderscheiden worden?*

- Wat zijn de achtergrondkenmerken van plegers van geweld tegen NS-personeel?
- Hoe ligt de verdeling minderjarige – meerderjarige plegers van geweld tegen NS-personeel?
- Zijn er antecedenten op het gebied van geweld of vermogen en zo ja, hoeveel?
- Wat is de recidive van plegers van geweld tegen NS-personeel (algemeen recidive, speciaal recidive)?
- In hoeverre is sprake van alcohol- en drugsgebruik in algemene zin (verslavingsproblematiek)?

Uitgangspunten

Het onderzoek is in twee opzichten afgebakend. Ten eerste is de gehanteerde definitie van geweld relevant. Er is bij dit onderzoek voor gekozen om (aansluitend op de onderzoeksvragen) niet alleen te kijken naar gevallen van fysiek geweld, maar ook naar alle vormen van verbaal geweld: van verbale agressie tot bedreiging met en zonder wapen. Het onderzoek heeft daarmee een bredere focus dan de formele geweldsrapportages van de NS zelf, dat zich specifiek richt op de ernstiger vormen van geweld, namelijk fysiek geweld en strafbare bedreigingen. Een tweede belangrijke afbakening is dat relevante incidenten en geweldplegers in het jaar 2014 bekeken zijn. De keuze voor het jaar 2014 is voortgekomen uit het feit dat dit jaar bij aanvang van het onderzoek het meest recente administratief afgesloten jaar was.

Onderzoeksmethoden

De onderzoeksvragen zijn beantwoord op basis van literatuuronderzoek, een incidentanalyse en een persoonsanalyse.

- Literatuuronderzoek. Er is geen wetenschappelijke literatuur die zich specifiek richt op profielen van geweldplegers in het openbaar vervoer. Daarom is een zoekslag uitgevoerd die zich richtte op algemene typologieën - een onderverdeling op basis van bepaalde kenmerken – van geweldplegers. In totaal zijn 33 Nederlands- en Engelstalige documenten bestudeerd. Daarnaast is op basis van een recente literatuurreview (2013) en enkele oudere brondocumenten geïnventariseerd welke omstandigheden het ontstaan van geweld kunnen beïnvloeden en is bekeken welke aanpak in het buitenland gehanteerd wordt.

- Incidentanalyse. De kenmerken van geweldsincidenten zijn onderzocht op grond van informatie uit de registratiesystemen van de NS. Hierbij is onder andere aandacht geweest voor aard en omvang, *hotspots* en *hottimes*. Op vier thema's is een nadere analyse uitgevoerd: wapengebruik, de verdeling groepsverband versus alleen plegen, betrokkenheid van 'verwarde personen' en omstandigheden die het verloop van het incident negatief hebben beïnvloed.
- Persoonsanalyse. NS-medewerkers doen aangifte van geweld onder domicilie c.q. op het adres van het hoofdkantoor van de NS. Bekeken is in hoeverre verdachten bekend zijn bij aangiften waarvan het slachtoffer dit adres heeft opgegeven. In 2014 identificeerden we op deze wijze 466 unieke personen die verdacht werden van een geweldsincident tegen NS-personeel.[3] Uit deze groep selecteerden we 200 fysieke en 200 verbale geweldplegers voor nadere analyse. Over deze personen en de door hen gepleegde incidenten is een aantal gegevens verzameld, deels geautomatiseerd en deels door het lezen van processen-verbaal en andere relevante mutaties waar beschikbaar. Vervolgens is met behulp van diverse statistische technieken nagegaan in hoeverre zinvolle indelingen kunnen worden gemaakt in typen geweldplegers.

De bevindingen

We vatten in deze paragraaf de belangrijkste resultaten samen vanuit het perspectief van de hoofdthema's in de onderzoeksvragen. Voor een uitgebreidere bespreking van alle resultaten verwijzen wij naar de resumé's van de diverse hoofdstukken in het rapport en uiteraard het laatste hoofdstuk (6).

Omvang en aard van het gepleegde geweld

In 2014 zijn in totaal 1.412 geweldsincidenten geregistreerd bij de NS. Bij tweederde van de geweldsincidenten tegen NS-personeel gaat het om verbaal geweld en meestal (87%) plegen personen het geweld alleen. Wapengebruik komt bijna niet voor[4] en als dit voorkomt dan is dat bijna altijd een geïmproviseerd wapen: een toevallig in de buurt liggend object waarmee gegooid of geslagen kan worden. De aanleidingen van incidenten zijn veelal aanwijsbaar. Bij bijna 70 procent van de incidenten gaat het om personen zonder vervoersbewijs. Het aanspreken op gedrag (overlast, overtreden huisregels) is een tweede situatie waarin geweldsituaties vaak ontstaan. Het gebruik van alcohol en/of drugs is volgens de melders van geweld in ongeveer drie procent van de gevallen de primaire aanleiding van geweld. Een con-

3. Daarbij kan vermeld worden dat bij het zoeken naar relevante incidenten in de politieregistratie 20 procent van de 769 geweldsincidenten tegen NS-medewerkers het VPT-label had. Dit label wordt gebruikt om aan te geven of een persoon slachtoffer is geworden van geweld rondom de uitoefening van een publiek ambt.
4. Bij 400 geanalyseerde incidenten was 5 maal sprake van dreiging met een mes of van het zichtbaar dragen van een mes. Van steekincidenten was geen sprake, ook niet van vuurwapengebruik.

crete aanleiding ontbreekt in dergelijke gevallen veelal, en deze incidenten lijken dan ook met name voort te komen uit de effecten van deze middelen (verminderde impulsbeheersing, minder goed de consequenties van gedrag kunnen overzien).

Hotspots en hottimes

Bijna tweederde van de geregistreerde incidenten (n=898, 64%) vindt plaats in de trein. Dertien procent van de incidenten vindt plaats op drie procent van de trajecten waar zich incidenten voordoen. Dit zijn met name trajecten binnen de Randstad. De twee trajecten die hierbuiten liggen, zijn trajecten in de provincie Limburg. Van de 514 geweldsincidenten die op het station of in de stationsomgeving plaatsvinden, speelt bijna een kwart zich af op vier treinstations (Amsterdam CS, Eindhoven, Rotterdam CS en Utrecht CS). In de maanden juni, augustus en september (2014) vinden meer incidenten plaats dan in andere maanden; op weekdagniveau geldt dit voor de donderdag, vrijdag en zaterdag. Bovendien ligt het aantal incidenten op weekenddagen (vrijdag tot en met zondag) hoger dan doordeweeks en is het aantal incidenten in de nacht van vrijdag op zaterdag en van zaterdag op zondag meer dan tweemaal zo hoog dan het gemiddelde van doordeweekse ochtenden. Het voerde voor dit onderzoek te ver om na te gaan hoe deze aantallen zich verhouden tot het aantal reisbewegingen, maar dit is wel interessant om in een vervolgonderzoek nog na te gaan.

Arbeidsuitval NS-medewerkers

Van alle geregistreerde incidenten leidt dertien procent van de geweldsincidenten tot letsel (i.c. arbeidsuitval) bij één of meerdere NS-medewerkers. Nadere analyse toont aan dat het risico van arbeidsuitval bij feiten gepleegd door soloplegers het kleinst is en het grootst bij groepen (jonge)mannen die op hun gedrag worden aangesproken door een NS-medewerker.

Kenmerken van plegers

De 'gemiddelde' geweldpleger tegen NS-personeel in 2014 laat zich omschrijven als een man van gemiddeld 28 jaar (10 procent is minderjarig, 9 procent is vrouw). Hun levensstijl is over de gehele groep bezien te typeren als antisociaal: elke pleger heeft gemiddeld dertien CJIB-registraties voor met name verkeers- en alcoholgerelateerde boetes en komt gemiddeld bij zestien verschillende misdrijven en overtredingen als verdachte voor in de politieregistratie. Bij een groot deel van hen is sprake van specifiek recidive: ruim een derde pleegde eerder al geweld tegen werknemers met een publieke taak. Een groot deel van de geweldplegers ervaart problemen op het gebied 'werk, inkomen en schulden', bijna een vijfde benoemt een problematisch verlopen(de) opleiding, bij 58% is sprake van (problematisch) middelengebruik, bijna de helft heeft psychische problemen en/of heeft hulpverlening daarvoor (gehad) en 57% zit in een problematische thuissituatie (geen vaste woon – of verblijfplaats, ruzie thuis etc.).

Dit beeld sluit aan op wat in literatuur naar voren komt als de voornaamste risicofactoren voor het plegen van geweldsdelicten. Dit zijn: leeftijd (jongvolwassen), geslacht (man) en psychische gesteldheid (aanwezigheid van stoornissen, verslaving).

Aandachtspunt 'verwardheid'

Tegen de achtergrond van de integrale aanpak van 'verwarde personen' (Spies e.a., 2016) is in het bijzonder gekeken of en hoe de bovenstaande indicatoren optellen tot een beeld van geweldpleging vanuit een "verlies van grip op het leven" tegen de achtergrond van "vaak verschillende aandoeningen of beperkingen (psychiatrie, verslaving, licht verstandelijke beperkingen, dementie), veelal in combinatie met verschillende levensproblemen (schulden, dakloosheid, werkloosheid, verlies van dierbaren, gebrek aan participatie, onverzekerd zijn, illegaliteit, et cetera)." Uitgaande van deze definitie van het *Aanjaagteam verwarde personen* werd specifiek binnen de categorie van plegers met (informatie over) psychische problemen gekeken naar indicaties van 'verward gedrag' in de publieke ruimte (code E33, 'verward', 'zwerver'). Op basis van dergelijke indicaties lijkt zeventien procent van alle geweldplegers als verward persoon aan te merken. Op grond van de incidentregistratie van de NS heeft een kwart van de incidenten te maken met verwarde geweldplegers. Beide resultaten zijn evenwel indicatief, vooral omdat in beide registraties ook bij veel incidenten en plegers geen informatie voorhanden is om het beeld op dit gebied goed te kunnen beoordelen. Bovendien gaat achter de term 'verward persoon' een heterogene groep schuil.

Plegerprofielen

De geweldpleger bestaat niet. Weliswaar komen bepaalde risicofactoren bij de NS-geweldplegers overeen met hetgeen uit de literatuur bekend is, dat laat onverlet dat geweldplegers een heterogene groep vormen en er verschillende manieren zijn om die groep nader in te delen. Als eerste is dat gedaan op basis van inzichten uit wetenschappelijke publicaties, namelijk: 1) solo- versus groepsplegers, 2) plegers van fysiek versus verbaal geweld, 3) vroege (<18 jaar) en late (>18 jaar) starters en 4) eenmalige plegers, weinig-, meer- en veelplegers. Met name op basis van de laatstgenoemde dimensie komen duidelijke verschillen naar voren tussen enerzijds de veelplegers en – in mindere mate de meerplegers – en anderzijds de verdachten met weinig of één antecedent. Personen met relatief veel antecedenten zijn significant vaker individueel betrokken bij een geweldsdelict, starten hun criminele carrière op jongere leeftijd, gebruiken vaker verbaal geweld (en veroorzaken minder vaak letsel) en zijn vaker van het mannelijk geslacht. Ook valt op dat deze groep personen in grotere mate eerder geweld heeft gebruikt tegen VPT-ers en ook bij het CJIB een 'bekende groep' is, in vergelijking met de groep die minder antecedenten heeft. Bovendien ervaart deze groep in hogere mate problemen op alle door ons onderscheiden leefgebieden.

Er is in de tweede plaats een explorerende analysetechniek gebruikt (Homals-analyse) om te bekijken in hoeverre sprake is van samenhang tussen delict- en daderkenmerken. Op basis van deze analyse kunnen drie profielen van geweldplegers tegen NS-personeel worden onderscheiden.

1. **Notoire probleemveroorzakers** kampen met problemen op het gebied van opleiding, psychisch welbevinden en middelengebruik (alcohol). Zij hebben eerder geweld gebruikt tegen VPT-ers en eerder bekeuringen gehad voor zwartrijden. Ze horen tot de categorie veelplegers die voor hun 18e jaar staan geregistreerd voor een delict. Het geweldsdelict, dat zowel fysiek als verbaal van aard kan zijn, vindt in de trein plaats, na controle van hun vervoersbewijs en/of ID en heeft vaak een solistisch karakter. Ze kunnen verzet plegen bij hun aanhouding en hebben de nodige bekeuringen gekregen voor het nuttigen van alcohol op plaatsen waar dat niet is toegestaan.
2. **Jonge groepsgeweldplegers** maken zich met name in groepsverband schuldig aan fysiek geweld (in de trein en erbuiten). Dat wil overigens niet zeggen dat de groep als geheel geweld pleegt. Het geweld kan ook worden gepleegd door een individueel persoon binnen de groep. Het slachtoffer loopt letsel op. Van problemen op de diverse leefgebieden lijkt geen of weinig sprake.
3. **Onverwachte geweldplegers** zijn personen die geen problemen ondervinden op de diverse leefgebieden (inkomen, werk, onderwijs, verslaving, thuissituatie). Ze horen tot de categorie eenmalige of weinigplegers. Hier zijn ook de vrouwelijke geweldplegers te vinden. Ze hebben geen eerder geweld tegen VPT-ers toegepast en plegen geen verzet. Het geweldgebruik tegen de NS-medewerker is vooral verbaal van aard, hoewel ook hierop uitzonderingen te noemen zijn. Deze groep kan worden getypeerd als ‘onverwachte geweldpleger’ omdat er op het eerste gezicht geen reden is om geweld te verwachten (zoals bijvoorbeeld bij groep luidruchtige jongelui of een notoire zwartrijder die wordt aangesproken).

De praktijk zal vele gradaties en uitzonderingen kennen ten aanzien van deze driedeling. Wel kunnen de onderscheiden typen een denkkader vormen waarbinnen kan worden nagedacht over beleid en maatregelen.

1 Achtergrond en opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk bespreken we de achtergrond en opzet van het onderzoek. We lichten allereerst de aanleiding van het onderzoek toe en bespreken in het verlengde daarvan de onderzoeksvragen. Vervolgens komen de gehanteerde onderzoeksmethoden aan bod. Het hoofdstuk besluit met een resumé.

1.1 Aanleiding

Publieke taken kunnen worden omschreven als "overheidstaken en taken in het publiek belang die zijn ontleend aan de grondwettelijke opdracht tot overheidszorg".[5] Het begrip medewerker met een publieke taak is derhalve een veelomvattend begrip dat naast NS-medewerkers ook ambtenaren, onderwijzers, receptionisten en facilitair dienstverleners omvat.

In 2014 heeft TNO onderzoek gedaan naar slachtofferschap van geweld onder medewerkers met een publieke taak. Een derde van alle medewerkers met een publieke taak geeft daarin aan het slachtoffer te zijn geweest van geweld. Het percentage medewerkers binnen het openbaar vervoer dat in 2014 slachtofferschap rapporteert, ligt met 55 procent aanzienlijk hoger dan dit gemiddelde.[6] Ook in eerdere slachtofferenquêtes wordt geconstateerd dat medewerkers binnen het openbaar vervoer vaker dan gemiddeld slachtofferschap rapporteren.[7,8]

Het voorkomen van geweld tegen medewerkers met een publieke taak is binnen de aanpak van geweld een specifiek speerpunt van de Nederlandse overheid, i.c. het ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Getroffen maatregelen zijn onder andere een verhoogde sanctiemaat en het verhogen van de aangiftebereidheid door het doen van aangifte onder nummer mogelijk te maken.[9] Naar aanleiding van meerdere gevallen van ernstig geweld tegen NS-personeel, is in samenwerking met het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) een aantal aanvullende maatregelen getroffen om de sociale veiligheid in het openbaar vervoer te verbeteren. Te denken valt aan extra ondersteuning op de trein op risicolijnen en risicomomenten, meer cameratoezicht op stations, het versneld invoeren van een stationsverbod, een 'lik op stuk' aanpak bij overtredingen en het inzetten op opvang van en hulpverlening voor overlastgevers.

---

5. Eenduidige Landelijke Afspraken. Bij agressie en geweld tegen functionarissen met een publieke taak. Te downloaden via www.rijksoverheid.nl.
6. Van Zwieten, Bakhuys Roozeboom, De Vroome en Van den Bossche (2015).
7. Abraham, Flight en Roorda (2011); Brekelmans, Van den Tillaart en Homburg (2013).
8. Daarnaast kunnen de meldingsbereidheid en registratieprocessen binnen de politie tot gevolg hebben dat cijfers op basis van politiestatistiek tot andere bevindingen leiden (Brekelmans et al., 2013; Bruinsma, Van Ham, Hardeman en Ferwerda, 2015). Zie eveneens 'Werkconferentie Veilige Publieke Taak Utrecht', te downloaden op www.utrecht.nl.
9. Zie onder andere Bruinsma et al. (2015).

Tijdens een debat met de minister van I&M over dit onderwerp heeft Tweede Kamerlid Madlener via een motie tevens het verzoek gedaan om "een daderprofiel op te stellen van de daders van geweldsincidenten in het openbaar vervoer".[10] Onderhavig rapport beoogt te voorzien in een antwoord op deze vraag, en is opgesteld in opdracht van de Directie Beschermen, Aanpakken en Voorkomen (DBAV) van het Ministerie van V&J.

1.2 Onderzoeksvragen

Het onderzoek moet zicht bieden op het profiel van personen die zich schuldig maken aan geweld tegen NS-personeel in treinen en op stations. Tevens is er een aantal vragen geformuleerd die nader ingaan op het incident zelf en/of de omstandigheden die bij geweld tegen NS-personeel een rol kunnen spelen. De onderzoeksvragen staan hierna per onderwerp weergegeven.

1. Hoe kunnen incidenten van geweld tegen NS-personeel worden getypeerd?
    - Welke vormen van geweld worden gepleegd (verbaal, fysiek) en in welke mate? In hoeverre is sprake van wapengebruik?
    - Zijn er *hotspots* en *hottimes* te benoemen?
    - Wat is de verdeling van geweld in groepsverband ten opzichte van soloplegers?
    - In welke mate is sprake van alcohol- en drugsgebruik ten tijde van het incident?
    - Welk aandeel hebben 'verwarde personen' in geweld tegen NS-personeel?
    - Zijn er omstandigheden die geweld tegen NS-personeel bevorderen?
    - Welke informatie over de aanpak van agressie en geweld in de trein is in het buitenland (i.c. België, Duitsland en Groot-Brittannië) opgetekend?

2. Welke typen plegers van geweld tegen NS-personeel kunnen onderscheiden worden?
    - Wat zijn de achtergrondkenmerken van plegers van geweld tegen NS-personeel?
    - Hoe ligt de verdeling minderjarige – meerderjarige plegers van geweld tegen NS-personeel?
    - Zijn er antecedenten op het gebied van geweld of vermogen en zo ja, hoeveel?

---

10. Kamerstuk 29 984, nr 597.

- Wat is de recidive van plegers van geweld tegen NS-personeel (algemeen recidive, speciaal recidive)?
- In hoeverre is sprake van alcohol- en drugsgebruik in algemene zin (verslavingsproblematiek)?

1.3 Onderzoeksmethoden

In deze paragraaf gaan we nader in op de gebruikte onderzoeksmethoden. Achtereenvolgens beschrijven we hoe het literatuuronderzoek is uitgevoerd en hoe vorm is gegeven aan de incident- en persoonsanalyse.

1.3.1 Literatuuronderzoek

Onderhavig onderzoek richt zich niet zozeer op kenmerken van geweldplegers, maar specifiek op dadertypologieën. Een dadertypologie kan in dit kader worden opgevat als "een onderverdeling in typen geweldplegers op basis van bepaalde kenmerken". In eerste aanleg is via *Picarta* met Nederlandse en Engelse zoektermen (zie tabel 1.1) geïnventariseerd in hoeverre artikelen in relatie tot typologieën zijn gepubliceerd in *peer reviewed* tijdschriften in de periode 2010-2015. Van de 176 'hits' op de gehanteerde zoektermen, bleken er acht relevant voor onderhavig onderzoek. Sneeuwballen – het bestuderen van de in deze artikelen genoemde referenties – leidde tot zicht op één ander relevant Engelstalig artikel.[11] Gezien het beperkte aantal relevante artikelen (n=9) zijn de zoektermen uit tabel 1.1 ook ingevoerd in Google Scholar. Op basis van relevantie[12] (onder andere het aantal citaten) zijn op deze wijze 24 wetenschappelijke artikelen gevonden. In totaal zijn 33 titels over typologieën van geweldplegers geraadpleegd.

Tabel 1.1 – Voor de literatuurstudie gebruikte Nederlandse en Engelse zoektermen.

Nederlandse zoektermen	Engelse zoektermen
'Geweldpleger' i.c.m.	'Violent offender' i.c.m.
Agressie	Aggression
Typologie	Typology
Groepsdynamiek	Group dynamics
Openbaar vervoer	Public transport
Criminele carrière	Criminal career
Zwartrijders	Fare-dodgers

11. Het sneeuwballen leidde overwegend tot artikelen die voor 2010 gepubliceerd waren. Als niet-relevant beoordeelde artikelen na 2010 richten zich onder andere op de relatie tussen gewelddadige games en agressie, methoden om agressie bij kinderen terug te dringen, de behandeling van zedendelinquenten en de impact van wetgeving.
12. Een zoekopdracht via Google Scholar levert in de regel zeer veel (mogelijke) hits op, waardoor nadere selectie noodzakelijk is.

Een specifieke vraag binnen het onderzoek is welke omstandigheden van invloed kunnen zijn op geweldpleging tegen NS-personeel. Vanwege het beperkt aantal onderzoeken naar geweld tegen werknemers met een publieke taak, is ervoor gekozen om een algemene beschrijving te geven van omstandigheden die het ontstaan en escaleren van geweld kunnen beïnvloeden op basis van een recentelijk uitgevoerde literatuurreview waarin ook literatuur van voor 2010 aan bod komt.[13] Daarnaast is specifiek gekeken naar onderzoek dat, met het oog op beïnvloedende omgevingsaspecten, is uitgevoerd in de context van geweld in het openbaar vervoer.

1.3.2 Incidentanalyse

Voor het uitvoeren van de incidentanalyse zijn de registraties binnen de NS als startpunt genomen. Op deze wijze kan een zo volledig mogelijk beeld van de incidenten die zich voordoen worden gegarandeerd. We hebben gekozen voor een incidentanalyse over 2014. Het centraal stellen van dit jaar ligt voor de hand vanwege het feit dat dit het meest recente jaar is dat ten tijde van het onderzoek administratief is afgesloten en dit een actueel beeld geeft van de aard en omvang van de problematiek. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, hebben we een algemene en een verdiepende incidentanalyse uitgevoerd.

Algemene incidentanalyse

De registratie van geweld heeft de NS centraal ondergebracht bij de afdeling Intelligence. Er worden vijf typen geweld onderscheiden en ook wordt de aanleiding van het incident geregistreerd (zie tabel 1.2). Daarnaast wordt vastgelegd of een medewerker letsel heeft opgelopen en waar en wanneer (datum) het incident plaatsvond.[14] De onderzoeksvragen richten zich op het incidentniveau waarbij aandacht is voor de vormen van geweld (verbaal en fysiek), *hotspots*, *hot times* en de mate waarin sprake is van alcohol- en drugsgebruik ten tijde van het incident. Deze vragen zijn op basis van een algemene incidentanalyse bij de NS goed te beantwoorden. Dergelijke informatie wordt nauwkeurig geregistreerd (zie ook Tabel 1.2).

---

13. Binnen dit internationale literatuuronderzoek is gebruikgemaakt van de volgende Engelse zoektermen: aggression, aggressiveness, aggressive behavior, alcohol, amphetamine, cannabis, cocaine, collective behavior, crowd policing, drugs, drunkenness, ecstacy, GHB, group dynamics, impulsive aggression, intoxication, intervention, police perspective, public order policing, violence, violent crime.
14. Zo blijkt uit een gesprek met de data-analist van de afdeling Intelligence.

Tabel 1.2 – Typering van geweld tegen NS-personeel en de mogelijke aanleiding(en) daarvan zoals deze worden geregistreerd door de afdeling Intelligence.

Typering van incidenten
Lichamelijk geweld tegen medewerkers
Verbale agressie tegen medewerker[15]
Bedreiging medewerker met wapen
Bedreiging medewerkers zonder wapen
Bespugen medeweker

Mogelijke aanleiding(en)
Onregelmatigheid vervoersbewijs (VVB)
Uitschrijven uitstel van betaling (UVB)
Onder invloed drank/drugs
Overtreden huisregels
Aanspreken op gedrag
Verstoren dienstregeling
Overig

Verdiepende incidentanalyse

Vier aspecten die binnen de vraagstelling aan bod komen, vereisen het lezen van de aantekeningenvelden in de NS-registratie over geweldincidenten. Dit zijn het wapengebruik door geweldplegers rondom een incident, de verdeling tussen geweld dat in groepsverband en individueel gepleegd wordt, de mate waarin sprake is van verwarde personen en de omstandigheden die het verloop van het incident beïnvloeden. Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, is een verdiepende analyse uitgevoerd. Voor deze verdiepende analyse zijn 200 incidentmeldingen van fysiek geweld en 200 incidentmeldingen van verbaal geweld (conform de indeling van de NS) willekeurig geselecteerd uit het geheel van alle fysieke en verbale geweldsincidenten in 2014. We beschrijven de werkwijze per genoemd aspect.

- *Het inventariseren van wapengebruik rondom incidenten*

De NS houdt bij de categorie bedreiging specifiek bij of dit met of zonder wapen gebeurt (zie tabel 1.2). Bij lichamelijk geweld is dit niet het geval. We hebben daarom 200 meldingen van lichamelijk geweld uit het jaar 2014 bestudeerd om – op basis van de beschrijving van het incident – te bepalen in hoeverre melding is gemaakt van wapengebruik.

- *De verdeling tussen geweld dat in groepsverband en individueel gepleegd wordt*

In de NS-registratie over incidenten zijn geen persoonsgegevens van de dader(s) opgenomen. Hierdoor is het niet mogelijk om via een algemene zoekvraag te bepalen in hoeverre sprake is van alleen- of samenplegen (zie box 1.1 voor onze afbakening van deze begrippen). Daarom is van alle 400 geselecteerde meldingen bekeken

15. Verbale agressie omvat het uitschelden van een NS-medewerker. Bij bedreiging met of zonder wapen gaat het om direct of indirect bedreigen van medewerkers (al dan niet met de dood). Voorbeelden van bedreigingen zijn “ik steek je neer”, “bereid je maar voor op de volgende keer dat ik je zie” of “je kinderen zullen worden opgewacht”.

in hoeverre in de beschrijving daarvan informatie aanwezig is over alleen- of samenplegen.[16]

Box 1.1 – Afbakening van de term 'in groepsverband'

Het is belangrijk om het begrip groepsverband in het onderzoek helder af te bakenen. Dit begrip kan namelijk op verschillende manieren worden uitgelegd. Ten eerste kan worden gedoeld op de invloed van groepsdynamische processen bij het plegen van een delict. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer een persoon zich laat ophitsen door vrienden om een klap uit te delen. Technisch gesproken is in dat geval sprake van een alleenpleger en maken diens vrienden zich niet schuldig aan (eenvoudige) mishandeling, hoewel zij hierin wel een rol hebben. Daarnaast kan het begrip groepsverband duiden op meerdere plegers. Hiervan is bijvoorbeeld sprake rondom ordeverstoringen (zoals Project-X) of eenzijdige confrontaties in het uitgaansleven waarin een slachtoffer mishandeld wordt door een groep jongeren. We spreken in dit geval van samenplegers. Aansluitend op de vraagstelling, die een tweedeling tussen soloplegers en samenplegers impliceert, kiezen we ervoor het begrip groepsverband binnen onderhavig onderzoek te definiëren als 'door meer dan één persoon gepleegd'. Ook methodologisch is deze keuze te verantwoorden, daar het vaststellen van groepsdynamische processen doorgaans niet volledig en betrouwbaar kan worden gedaan op basis van een proces-verbaal of korte beschrijving van een incident.

- *Het aandeel van verwarde personen*

Ten behoeve van onderhavig onderzoek is tevens nagegaan in hoeverre in de beschrijving van de betreffende 400 incidenten aanwijzingen te vinden zijn dat sprake is geweest van een incident met een verward persoon. Een nadere invulling van het begrip 'verwarde personen' komt in hoofdstuk 3 aan bod.

- *Omstandigheden die het verloop van het incident beïnvloeden*

Een van de onderzoeksvragen richt zich expliciet om de omstandigheden die geweld tegen NS-personeel kunnen bevorderen. Naast de deskresearch is daarom het verloop van de 400 geselecteerde incidenten bekeken.

1.3.3 Persoonsanalyse

De NS legt bij haar administratie van incidenten geen persoonsgegevens vast over plegers. De politie noteert deze gegevens uiteraard wel. Zij doet dat in het politieregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH).

16. Hierin kan bijvoorbeeld vermeld staan dat sprake was van geweld door meerdere personen.

Traceren van relevante incidenten en verdachten

Omdat medewerkers van de NS geïnstrueerd zijn om 'onder domicilie' aangifte te doen – dus niet op het privéadres maar op het adres van de werkgever (het hoofdkantoor van de NS) – konden de bij de politie gemelde feiten via dit adres getraceerd worden. Er blijken binnen de politieregistratie in 2014 1.332 aangiften vastgelegd waarbij de aangever het adres van het hoofdkantoor van de NS heeft opgegeven. Na handmatige selectie bleek het in 769 gevallen om specifiek geweldsincidenten tegen NS-medewerkers te gaan.[17] Aan deze geweldsincidenten konden 466 unieke verdachten worden gekoppeld. Uit deze groep van 466 verdachten is vervolgens een random steekproef getrokken van 400 personen: 200 verdachten van verbaal en 200 verdachten van fysiek geweld. De profielanalyse heeft uiteindelijk betrekking op 379 unieke verdachten (zie tabel 1.3).[18]

Tabel 1.3 – Overzicht van aantal unieke verdachten ten behoeve van profielanalyse.

Verdachtenpopulatie	Aantal
Aantal unieke verdachten 2014	466
Selectie van verbale en fysieke geweldplegers	400
Relevante verdachten voor profielanalyse	379

Ten aanzien van deze verdachten en de incidenten waarbij zij betrokken waren, zijn diverse beschrijvende gegevens verzameld. Dit gebeurde deels geautomatiseerd (wat betreft het BSN-nummer, geslacht, geboortedatum en -plaats, woonplaats en antecedenten[19]) en deels handmatig, door het lezen van processen-verbaal van verhoor en bevindingen en andere relevante mutaties waar beschikbaar. Daarbij is aandacht besteed aan:

- De functie van de NS-medewerker;
- De aard van het geweld (naar de vijf geweldtypen die de NS zelf hanteert);
- Wapengebruik;
- Het eventueel samenplegen met anderen;
- Een rol voor groepsdruk;
- De aanleiding van escalatie naar geweld;

17. Ook incidenten die niet met geweld te maken hebben, zoals diefstal vanuit het hoofdkantoor van de NS, bleken bijvoorbeeld in de aanvankelijke selectie van incidenten te zitten.
18. Bij geweldsincidenten komt het soms voor dat beide betrokkenen aangifte doen, met name wanneer er geen getuigen zijn. Dit maakt dat ook NS-medewerkers soms als verdachten van een incident in de politieregistratie staan. Deze personen waren vanuit de doelstelling van dit onderzoek echter niet relevant om nader te beschrijven.
19. Dit betreft alle eerdere politiecontacten van de persoon in de rol van 'verdachte', zoals door de politie vastgelegd in zowel de Basisvoorziening Handhaving (BVH) als het Herkenningsdienstsysteem (HKS). In HKS worden alle verdachten genoteerd die vanuit de politie richting het OM zijn doorgezet. In BVH zitten diezelfde gegevens, maar zijn daarnaast ook nog de gegevens vindbaar over verdachten die uiteindelijk niet richting het OM zijn gebracht. Moment van raadpleging: 28 januari 2016.

- Veroorzaakt letsel;
- Locatie van het geweld;
- Alcohol/drugsgebruik ten tijde van het incident;
- Een typering van de persoon als 'verward' of 'zwerver' door betrokkenen;
- Agressie ook naar anderen toe (omstanders / reizigers bijv.);
- De aanwezigheid van informatie over problematiek bij de verdachte op het gebied van: huisvesting, opleiding, werk en inkomen, verslaving, hulpverlening en eerder geweld tegen VPT-ers. Tevens werden bij het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) bekende boetes opgevraagd.

Met behulp van diverse statistische technieken is op basis van de verzamelde gegevens ten slotte nagegaan in hoeverre zinvolle indelingen kunnen worden gemaakt in typen geweldplegers.

1.4 Resumé

Het voorkomen van geweld tegen medewerkers met een publieke taak is binnen de aanpak van geweld een specifiek speerpunt van de Nederlandse overheid. Publieke taken zijn "overheidstaken en taken in het publiek belang die zijn ontleend aan de grondwettelijke opdracht tot overheidszorg". Het begrip medewerker met een publieke taak is derhalve een veelomvattend begrip dat naast NS-personeel ook ambtenaren, onderwijzers, receptionisten en facilitair dienstverleners omvat.

Uit slachtofferonderzoek blijkt dat medewerkers binnen het openbaar vervoer vergeleken met andere beroepsgroepen vaker slachtofferschap van geweld rapporteren. Naar aanleiding van meerdere recente gevallen van ernstig geweld tegen NS-personeel zijn verschillende aanvullende maatregelen getroffen, waaronder extra ondersteuning op de trein op risicolijnen en -momenten, meer cameratoezicht op stations, het versneld invoeren van een stationsverbod, een 'lik op stuk' aanpak bij overtredingen en het inzetten op opvang van en hulpverlening voor overlastgevers. Naar aanleiding van een motie van Tweede Kamerlid Madlener is tevens de toezegging gedaan 'een daderprofiel op te stellen van de daders van geweldsincidenten in het openbaar vervoer'. De hoofd- en deelvragen van dit onderzoek sluiten hierop aan en kunnen worden vervat in twee vragen, die aan de hand van deskresearch en data-analyse op incident- en persoonsniveau worden beantwoord:

1. Hoe kunnen incidenten van geweld tegen NS-personeel worden getypeerd in termen van type geweld, wapengebruik, locatie, tijdstip, dadergroep (solo of groep) en faciliterende omstandigheden (zoals middelengebruik)?
2. Welke typen plegers van geweld tegen NS-personeel kunnen onderscheiden worden op basis van leeftijd, antecedenten, recidive en andere achtergrondkenmerken?

2 Een overzicht van de literatuur

In dit hoofdstuk bespreken we de bevindingen uit de deskresearch, ofwel: de wetenschappelijke en grijze literatuur. Ten eerste gaan we nader in op de begrippen 'geweld', 'geweldpleger' en 'veilige publieke taak'. In het verlengde daarvan bespreken we typologieën van geweldplegers en omstandigheden die kunnen bijdragen aan het ontstaan van geweldssituaties. Het hoofdstuk eindigt met een resumé.

2.1 Geweld en geweldpleger: een afbakening

Binnen en buiten de politie werden tot voor kort veel uiteenlopende definities van geweld gebruikt. Onder andere de context waarbinnen het geweld plaatsvindt en/of de relatie tussen dader en slachtoffer spelen binnen deze definities een rol. Voorbeelden daarvan zijn huiselijk geweld, eergerelateerd geweld en uitgaansgeweld.[20] Vanuit het besef dat een overkoepelende definitie van geweld een randvoorwaarde is om iets te kunnen zeggen over de aard en omvang van geweld en de gemeenschappelijke aanpak van geweldplegers, is in 2012 een landelijk geldende definitie opgesteld.

> *"Geweld is een verbale, fysieke en/of seksuele handeling gericht tegen mens of dier en tegen de wil van het slachtoffer, waardoor lichamelijk en/of psychisch letsel kan ontstaan dan wel de integriteit van een persoon kan worden geschonden."*[21]

Uit deze definitie kan worden afgeleid dat deze zowel verbaal agressief gedrag als fysieke agressie omvat. Met het oog op de leesbaarheid van het rapport spreken we daarom in het vervolg over geweld en geweldplegers, waarbij we benadrukken dat deze begrippen dus ook (de plegers van) agressie omvat(ten). Deze definitie van geweld sluit aan bij de definitie die het actieprogramma *Aanpak agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak* hanteert. Binnen deze definitie worden vormen van verbale en fysieke agressie, bedreiging, (seksuele) intimidatie en discriminatie onderscheiden. Randvoorwaardelijk om te kunnen spreken van geweld tegen werknemers met een publieke taak is dat dit geweld welbewust gericht wordt tegen een persoon "onder omstandigheden die rechtstreeks verband houden met het verrichten van de publieke taak, hetgeen resulteert of waarschijnlijk zal resulteren in een gevoel van bedreiging, materiële schade, letsel, de dood of psychische schade".[22] Binnen dit onderzoek hanteren we de landelijke definitie van geweld, omdat deze recenter is en deze definitie bovendien ook de gedragingen omschreven in de definitie van geweld tegen werknemers met een publieke taak omvat.

---

20. Ferwerda en Van Leiden (2005); Spapens, Hoogeveen en Pardoel (2002).
21. Van Ham en Ferwerda (2012).
22. Abraham et al. (2011).

Publieke taken zijn "overheidstaken en taken in het publiek belang die zijn ontleend aan de grondwettelijke opdracht tot overheidszorg".[23] Dit betekent dat ook taken die in opdracht van de overheid worden uitgevoerd en/of worden gereguleerd, zoals het openbaar vervoer, hieronder vallen. Wanneer personen rondom het uitvoeren van dergelijke taken geconfronteerd worden met geweld, wordt gesproken over geweld tegen medewerkers met een publieke taak. In 2008 heeft het ministerie van BZK een landelijke norm Veilige Publieke Taak opgesteld.[24] Daarin wordt omschreven dat dergelijk geweld niet wordt getolereerd, professionals de ruimte moeten krijgen om hun werk te doen, hun aanwijzingen opgevolgd dienen te worden en de bedrijfsorde niet moet worden verstoord.

2.2 Typologieën van geweldplegers

Onderzoek naar typologieën van geweldplegers heeft met name meerwaarde dankzij het kenniselement: laten zien hoe een specifieke groep eruit ziet om op deze wijze inzage te geven in oorzaken van het geweld en, in het verlengde daarvan, mogelijkheden om dit geweld te voorkomen en terug te dringen.[25] De typologieën van geweldplegers die gebruikt worden lopen uiteen. Dit komt doordat onderzoekers uiteenlopende definities van geweld gebruiken en – dus – verschillende dadergroepen en verschillende analyseniveaus onderzoeken. Bovendien loopt ook de context waarbinnen geweld is onderzocht, uiteen.[26] Wel kennen typologieën min of meer vaste grondslagen waarop zij gebaseerd zijn. *Incidentgerelateerde typologieën* nemen de aard van en het aantal gepleegde delicten als uitgangspunt. *Dadergerelateerde typologieën* richten zich op achtergronden en kenmerken van geweldplegers, zoals persoonlijkheid en psychosociale problematiek.[27]

Geweldplegers in het openbaar vervoer staan – zo blijkt uit de geïnventariseerde literatuur – de afgelopen jaren onderzoeksmatig niet specifiek in de belangstelling. Wel wordt in relatief gedateerd onderzoek (2003) aandacht besteed aan het criminaliteitspatroon van de meest actieve notoire zwartrijders bij de Nederlandse Spoorwegen (NS). Hoewel zwartrijders niet per definitie (ook) geweldplegers zijn, blijkt wel dat deze ook in andere settings de wet overtreden.[28] Meer recent onderzoek in Nederland beschouwt de bredere context van geweld tegen medewerkers met een publieke taak[29], waarmee geen directe uitspraken mogelijk zijn over typologieën van geweldplegers op het spoor. Ook in internationaal onderzoek is, in ieder

---

23. Eenduidige Landelijke Afspraken. Bij agressie en geweld tegen functionarissen met een publieke taak. Te downloaden via www.rijksoverheid.nl.
24. 'Landelijke norm Veilige Publieke Taak'. Te downloaden via www.rijksoverheid.nl.
25. Van Middelaar (2013).
26. Van Ham en Ferwerda (2012); Van Middelaar (2013).
27. Met betrekking tot *incidentgerelateerde typologieën,* zie bijvoorbeeld Van Ham en Ferwerda (2012). Met betrekking tot *dadergerelateerde typologieën,* zie bijvoorbeeld Bakker, Drost en Roeleveld (2010); Van Dongen, Buck en Van Marle (2013).
28. Intern verslag van de Werkgroep Centraal Informatiepunt Spoorcriminaliteit.
29. Zie bijvoorbeeld Bakker et al. (2010).

geval recentelijk, vrijwel geen specifieke aandacht voor deze dadergroep. Dit betekent dat op basis van eerder onderzoek (vrijwel) geen referentiepunten bestaan, overigens eveneens niet waar het geweldplegers tegen medewerkers met een publieke taak betreft. Derhalve hebben we ervoor gekozen het literatuuronderzoek te benutten om in beeld te brengen welke delict- en persoonskenmerken binnen algemene typologieën empirisch zijn onderzocht en welk beeld daar uit naar voren komt. Op deze wijze ontstaat op een hoger geaggregeerd niveau een beeld van geweldplegers, dat kan worden benut voor het opzetten van een analysekader c.q. het opstellen van voor een dadertypologie relevante variabelen. Zoals in hoofdstuk 1 beschreven maken we daarbij gebruik van in totaal 33 wetenschappelijke bronnen.

In tabel 2.1 staan aspecten van typologieën weergegeven waarnaar in minimaal vijf van de gevonden onderzoeken wordt verwezen. Uit deze tabel kan worden afgeleid dat het zowel kenmerken van de geweldpleger als delictkenmerken betreft. Bij kenmerken van de geweldpleger kan daarbij een onderscheid worden aangebracht in demografische kenmerken, kenmerken ten aanzien van de psychische en lichamelijke gezondheid en antecedenten. Delictkenmerken die binnen typologieën van geweldplegers een rol spelen, richten zich op functie en aard van het delict en (de relatie tussen dader(s) en) slachtoffers. In tabel 2.1 staan de kenmerken uit de typologieën per cluster weergegeven. Achter elk kenmerk is tussen haakjes vermeld hoeveel onderzoeken desbetreffend kenmerk benoemen.[30]

Tabel 2.1 – Overzicht van kenmerken die terugkomen in typologieën van geweldplegers en het aantal empirische studies waarin de betreffende kenmerken zijn genoemd (n=33).

Kenmerken geweldpleger	**Delictkenmerken**
A. Demografisch *Leeftijd (n=9)* *Geslacht (n=6)* *Opleiding (n=6)* *Arbeidssituatie (n=5)*	A. Functie en aard *Doel (object/persoon) (n=10)* *Motief (expressief/instrumenteel) (n=11)* *Aantal daders (in groepsverband of solo) (n=6)* *Gebruik van wapen (n=6)* *Vorm geweld (fysiek/verbaal) (n=5)*
B. Psychische en lichamelijke gezondheid *Psychische gezondheid (n=13)* *Verslaving (drugs/alcohol) (n=10)*	
C. Antecedenten *Generalist/specialist (n=11)* *Strafblad (n=10)*	

In de volgende alinea's gaan we nader in op de bevindingen die uit de gevonden literatuur naar voren komen. We doen dit aan de hand van de indeling die in tabel 2.1 is gehanteerd.

30. De delictkenmerken beperken zich tot functie en aard. Slachtofferkenmerken komen niet aan bod, daar binnen de vraagstelling van onderhavig onderzoek slechts één slachtoffergroep wordt onderscheiden (NS-medewerkers).

2.2.1 Kenmerken van de geweldpleger

Binnen typologieën zijn demografische kenmerken, en dan met name leeftijd en geslacht, belangrijke aspecten. De meerderheid van de onderzoeken waar deze kenmerken aan bod komen, concluderen dat geweldplegers (overwegend) volwassen mannen zijn.[31] Binnen enkele typologieën wordt expliciet stilgestaan bij jongere (<25 jaar oud) en vrouwelijke geweldplegers.[32]

Ook de psychische en lichamelijke gezondheid van geweldplegers komt in typologieën regelmatig terug. Daarbij is enerzijds aandacht voor psychische stoornissen en anderzijds voor psychosociale problematiek (i.c. middelenmisbruik). Op het gebied van psychische stoornissen kan een onderscheid worden gemaakt tussen internaliserende en externaliserende stoornissen. Internaliserende stoornissen zijn naar binnen gericht en omvatten bijvoorbeeld angststoornissen en depressies. Externaliserende stoornissen richten zich op de omgeving. Normoverschrijdend en agressief gedrag zijn hier voorbeelden van.[33] Hoewel typologieën van geweldplegers lang niet expliciet benoemen van welk type psychische problematiek sprake is[34], lijken personen met externaliserende problemen eerder en ernstiger geweld te plegen vergeleken met geweldplegers die lijden aan internaliserende problematiek. Ook gebruiken zij vaker intimidatietactieken zoals bedreigen en uitschelden.[35]

In het verlengde van de psychische problematiek staan verschillende typologieën expliciet stil bij het misbruik van alcohol- en drugs door geweldplegers.[36] Wanneer typologieën van geweldplegers aandacht besteden aan middelenmisbruik, komen met name harddrugs, cannabis en alcohol aan bod. In relatie tot harddrugs gaat het dan om cocaïne, hoewel heroïne binnen één typologie ook expliciet wordt genoemd.[37] Verslaafde geweldplegers kennen een hoger risico op het hebben van een criminele leefstijl, waarbinnen uiteenlopende delicten gepleegd worden. Verslaafde geweldplegers kampen bovendien vaker dan niet-verslaafde geweldplegers met psychische stoornissen, zoals depressie, een angststoornis of een antisociale persoonlijkheidsstoornis.[38]

---

31. Babchishin, Hanson en Hermann (2011); Bakker et al. (2010); Briggs, Simon en Simonsen (2011); Carlson en Jones (2010); Johnson, Desmarais, Van Dorn en Grimm (2014); Kooyman et al. (2012); Lussier, Bouchard en Beauregard (2011); Souverein, Ward, Visser en Burton (2015); Van der Es (2012); Van Ham, Bremmers en Ferwerda (2014b); Wortley en Smallbone (2014).
32. Bakker et al. (2010); Johnson et al. (2014); Wijkman, Bijleveld en Hendriks (2010). Laatstgenoemde onderzoek richt zich specifiek op vrouwelijke zedendelinquenten.
33. Schoemaker, Zwaanswijk en Meijer (2008).
34. Zie onder andere: Babchishin et al. (2011); Brennan, Moore en Shepherd (2010); Kennedy, Edmonds, Dann en Burnett (2010); Kooyman et al. (2012); Thijssen en De Ruiter (2010).
35. Bakker et al. (2010); Briggs et al. (2011); Carlson en Jones (2010); Cunha en Gonçalves (2013); Van Dongen et al. (2013); Pedersen, Rasmussen, Elsass en Hougaard (2010).
36. Van Ham, Bremmers en Ferwerda (2014a); Van Ham et al. (2014); Lussier et al. (2011).
37. Bakker et al. (2010); Carlson en Jones (2010); Cunha en Gonçalves (2013); Darke, Torok, Kaye, Ross en McKetin (2010); Van Dongen et al. (2013); Van Ham et al. (2014b); Harford, Yi en Freeman (2012); Pedersen et al. (2010); Souverein et al. (2015).
38. Bakker et al. (2010); Carlson en Jones (2010); Cunha en Gonçalves (2013); Van Dongen et al. (2013); Van Ham et al. (2014b); Harford et al. (2012); Souverein et al. (2015).

De in de vorige alinea's beschreven kenmerken (leeftijd, geslacht, psychische problematiek, verslaving) gelden als risicofactoren voor het plegen van delicten in zijn algemeenheid en geweld in het bijzonder. In typologieën is derhalve ook aandacht voor de omvang van het strafblad van geweldplegers. Overwegend wordt geconstateerd dat geweldplegers een omvangrijke criminele carrière kennen.[39] In relatie tot zedendelinquenten geldt dit met name voor zogenaamde generalisten, personen die niet alleen geweld maar ook andere delicten plegen.[40]

In alle door ons geraadpleegde onderzoeken is de verhouding tussen generalisten en specialisten vrijwel gelijk.[41] Dit maakt duidelijk dat een (lang) strafblad bij geweldplegers kan ontbreken. Dit is met name het geval bij geweldplegers die zich schuldig maken aan expressief, spontaan geweld.[42] Deze bevinding sluit theoretisch aan bij Moffitt (1993). Zij stelt onder meer dat verschillen in de startleeftijd (i.c. de leeftijd waarop het eerste delict wordt gepleegd) leiden tot uiteenlopende typologieën waar het gaat om frequentie en type delinquent gedrag en achterliggende oorzaken. Zij wijst daarbij onder andere op de invloed vanuit de omgeving, die met name bepalend kan zijn bij het delictgedrag van adolescenten. Onderzoek waaruit blijkt dat geweldplegers deel uit kunnen maken van een problematische (jeugd)groep, sluit hierbij aan.[43]

2.2.2 Kenmerken van het delict

De meeste typologieën richten zich, conform de eerder genoemde landelijke definitie van geweld, op personen die verbaal of fysiek geweld tegen personen plegen. Daarbij moet worden opgemerkt dat, mogelijk vanwege de impact van fysieke geweldsdelicten, de nadruk binnen typologieën ligt op fysiek geweld tegen personen.[44] Een enkele studie richt zich daarbij expliciet op personen die geweld tegen werknemers met een publieke taak plegen. Uit dit onderzoek blijkt dat niet alleen specifieke omstandigheden en de emoties die deze oproepen, maar ook persoonskenmerken van de dader (psychiatrische problematiek) een rol kunnen spelen.[45]

Theoretisch bestaat een verschil tussen expressief/reactief (hierna: expressief) en instrumenteel/proactief (hierna: proactief) geweld. Onder expressief geweld valt geweld wat impulsief en ondoordacht is, en voortkomt uit plotseling ontstane

---

39. Bakker et al. (2010); Chu en Thomas (2010); Cunha en Gonçalves (2013); Darke et al. (2010); Van Ham et al. (2014b); Kooyman et al. (2012); Lussier et al. (2011); Pedersen et al. (2010); Wortley en Smallbone (2014).
40. Chu en Thomas (2010); Wortley en Smallbone (2014).
41. Van Ham et al. (2014b); Kennedy et al. (2010); Pedersen et al. (2010); Pizarro, Zgoba en Jennings (2011); Thijssen en De Ruiter (2011).
42. Bakker et al. (2010); Van Ham en Ferwerda (2012); Van Ham et al. (2014a); Wortley en Smallbone (2014).
43. Van Daele en Vander Beken (2010); Kennedy et al. (2010); Pizarro et al. (2011); Souverein et al. (2015).
44. Brennan et al. (2010); Cunha en Gonçalves (2013); Thijssen en De Ruiter (2011); Wijkman et al. 2010.
45. Bakker et al. (2010).

emoties. Instrumenteel geweld is daarentegen weloverwogen en met een specifiek doel.[46] Wel moet daarbij worden opgemerkt dat dit onderscheid in zekere zin ‘kunstmatig’ is en niet absoluut.[47] Wat voor buitenstaanders expressief geweld kan zijn, kan voor de dader bijvoorbeeld juist een bepaalde functie hebben. Sommige maar niet alle door ons bestudeerde onderzoeken staan stil bij dit onderscheid.[48] Op basis van de literatuur zijn diverse verschillen interessant om te benoemen. Zo lijken personen die (ook) instrumenteel geweld plegen, in het algemeen vaker en ernstiger geweldsdelicten te plegen waarbij ook wapens kunnen worden gebruikt. De ‘winst’ – in de brede zin van het woord – van dergelijke delicten is uiteenlopend en kan variëren van bijvoorbeeld het verkrijgen van drugs, gadgets, financiële middelen, sociale status of seksueel contact (al dan niet met minderjarigen).[49] Binnen typologieën komt meermaals het onderscheid tussen groepsgeweld en individueel gepleegd geweld aan bod.[50] Leidend binnen dergelijke typologieën is de invloed van externe omstandigheden (zoals de groep, middelengebruik) op het gedrag van geweldplegers. Daarbij kan wel de kanttekening worden gemaakt dat sommige ordeverstoorders zich ook buiten groepssettings veelvuldig schuldig lijken te maken aan geweld. In sommige gevallen betreft dit instrumenteel geweld, waarbij het doel van het geweld (mede) gelegen is in het bevredigen van de behoefte aan sensatie.[51]

2.3 Beïnvloedende omstandigheden

Op voorhand bestaan uiteenlopende en elkaar soms versterkende redenen voor het ontstaan van geweld. De psychische gesteldheid van een persoon, opruiend of aanmoedigend gedrag van vrienden of de, in de ogen van de geweldpleger, onbehoorlijke manier waarop deze wordt aangesproken zijn daar voorbeelden van. Recentelijk zijn dergelijke omstandigheden in clusters ingedeeld. Naast persoonsfactoren – die behandeld zijn in paragraaf 2.2 – worden vier contextuele elementen benoemd die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van geweld. Dit zijn a) middelengebruik, b) groepsdynamica, c) bejegening en d) omgeving.[52] We lichten deze aspecten hierna toe. We willen daarbij benadrukken dat de invloed van deze factoren van situatie tot situatie verschilt. Het geschetste overzicht is dan ook met name bedoeld om een kader te bieden waarbinnen incidenten en dadertypologieën kunnen worden geduid.

46. Dodge en Coie (1987); Dodge (1991); Van Erpecum (2005).
47. Babcock, Tharp, Sharp, Heppner en Stanford (2014).
48. Borum, Frein en Vossekuil (2012); Briggs et al. (2011); Van Daele en Vander Beken (2010); Van der Es (2012); Rovers et al. (2010).
49. Bakker et al. (2010); Bondü en Scheithauer (2015); Briggs et al. (2011); Horning, Salfati en Labuschange (2015); McMurran, Jinks, Howells en Howard (2010); Van Daele en Vander Beken (2010); Van Ham et al. (2014a, 2014b); Wijkman et al. (2010).
50. Zie onder andere Bakker et al. (2010); Van Ham et al. (2014a, 2014b).
51. Van Ham et al. (2014b).
52. Kuppens, Van Ham en Ferwerda (2013).

Middelengebruik

De relatie tussen het gebruik van alcohol en agressief gedrag, is een eenduidige onderzoeksbevinding.[53] Personen die van zichzelf al impulsief zijn, reageren na het drinken van alcohol eerder agressief.[54] Geweld onder invloed vindt onder andere plaats wanneer mensen in hun ogen worden beledigd of wanneer zij denken dat hun fysieke veiligheid in gevaar is.[55] Naast alcohol kunnen sommige drugs (amfetamine, cocaïne) gewelddadig gedrag faciliteren. De relatie tussen deze middelen en geweld komt mede voort uit hun invloed op de hersenfuncties van gebruikers: de impulscontrole neemt af, consequenties van gedrag op de lange termijn worden minder goed overzien en/of het lichaam kan in een zeer alerte staat – de zogenaamde *fight-or-flight* modus – raken.[56] Wanneer deze middelen in combinatie met elkaar worden gebruikt, kunnen dergelijke effecten sterker zijn.[57]

Groepsdynamica

Sociale relaties, maar ook een zekere mate van saamhorigheid, kunnen leiden tot groepsvorming. Uit onderzoek is bekend dat mensen zich anders gedragen jegens personen die in hun optiek binnen (ingroup) of buiten de eigen groep (outgroup) vallen.[58] Door tegenstrijdige of verschillende belangen of provocaties kan de ene groep (het gezag van) de andere groep afwijzen. Dit kan leiden tot een negatieve houding, overlast, pesterijen of geweld.[59] Gedragsnormen kunnen in meer of mindere mate vastliggen, maar ook spontaan ontstaan. Met name wanneer groepen spontaan ontstaan, kan dit leiden tot een tijdelijke groepsidentiteit met daaraan gekoppeld een gewijzigd individueel normenkader. Hierdoor vertonen personen binnen een groep eerder normoverschrijdend gedrag.[60] Met name mannelijke jeugdigen en adolescenten zijn gevoelig voor groepsdruk. Wilson en Daly (1985) spreken in dit kader daarom ook wel van het 'jongemannensyndroom'. Waar groepsdynamische processen duidelijk zichtbaar kunnen zijn wanneer geweld in vereniging gepleegd wordt (samenpleger), is dit niet altijd even helder bij een individuele geweldplegers (soloplegers). Ook bij soloplegers kunnen groepsdynamische processen echter een rol spelen, bijvoorbeeld wanneer iemand zich laat ophitsen door vrienden of andere omstanders.

---

53. Beck, Heinz en Heinz (2014); Lünneman en Bruinsma (2005); Bruinsma, Balogh en De Muijnck (2008); Bakker et al. (2010); Harford et al. (2012).
54. Fulwiler, Eckstine en Kalsy (2005).
55. McMurran et al. (2010); Pedersen et al. (2014).
56. Ferwerda, Van Hasselt, Van Ham en Voorham (2012).
57. Zie onder andere Nabben en Korf (2000); Pennings, Lecesse en Wolff (2002); Duivesteijn (2004); McCloskey, Berman, Echevarria en Coccaro (2009).
58. Zie bijvoorbeeld Smith en Mackie (2015).
59. Van Leiden, Arts en Ferwerda (2009); Muller et al. (2010).
60. Van Ham et al. (2014).

Bejegening

Bejegening is te omschrijven als "de wijze waarop mensen worden benaderd en aangesproken". Daarmee sluit het begrip direct aan bij het optreden van handhavers en toezichthouders. Met name rondom uitgaans-, evenementen- en protestsettings is onderzoek gedaan naar de invloed van bejegening. Daaruit blijkt dat de wijze van optreden door toezichthouders of handhavers groepsvorming en conflictsituaties in de hand kan werken.[61] Subjectieve elementen, vanuit het perspectief van degene die aangesproken wordt of op wie het optreden betrekking heeft, kunnen daarbij een rol spelen. Te denken valt dan aan een agressieve reactie die volgt op opmerkingen die de dader als kleinerend of beledigend opvat.[62] Juist deze subjectieve elementen maken dat het niet mogelijk is om standaard de-escalerende methoden te benoemen. Op hoofdlijnen kan wel worden gesteld dat het optreden van toezichthouders en handhavers consequent moet zijn en moet worden gekenmerkt door wederzijds respect, duidelijkheid en ruimte om te reageren.[63]

Omgeving

Uit onderzoek in uitgaansgebieden en rondom evenementen is bekend dat de omgeving van directe invloed kan zijn op het ontstaan van overlast en geweld. Dit blijkt tevens het geval te zijn voor geweld op het spoor. Conducteurs met een standplaats in een sterk stedelijk gebied worden bijvoorbeeld vaker en met meer soorten fysiek geweld geconfronteerd in vergelijking met collega's die werkzaam zijn in matig stedelijke gebieden. Ook tijdstippen lijken een rol te spelen. Zo blijkt dat werknemers met een publieke taak die in wisseldiensten c.q. op verschillende tijden werken, vaker met geweld geconfronteerd worden. In het verlengde daarvan kan meespelen dat werknemers met een publieke taak die veel contacten hebben met (onbekend) publiek, die soms slecht nieuws moeten brengen (zoals het uitschrijven van een boete) en van wie de werkplek in principe publiekelijk toegankelijk is, vaker met geweld worden geconfronteerd.[64]

2.4 Maatregelen in het buitenland

Om maatregelen in het buitenland in beeld te brengen, is gebruikgemaakt van aanvullende zoektermen.[65] Het gebruik van deze zoektermen leverde met name concre-

61. Stott en Reicher (1998a, 1998b); Timmer (2005).
62. Zie onder andere Giancola et al. (2002); Adang et al. (2006).
63. Adang et al. (2006); Ferwerda et al. (2012).
64. Middelhoven en Driessen (2001).
65. Engelse zoektermen waren: 'workrelated violence', 'railway', 'staff' en/of 'measures'. Om maatregelen in België te inventariseren, is gebruikgemaakt van Nederlandse zoektermen: 'werkgerelateerd geweld', 'trein', 'personeel', 'maatregelen' en 'België'. Om maatregelen in Duitsland te inventariseren, is het woord 'Germany' dan wel 'Duitsland' toegevoegd, om verwijzingen naar Duits beleid in Engels- of Nederlandstalige publicaties te includeren.

te informatie op over de aanpak in Groot-Brittannië. De maatregelen in het buitenland worden derhalve niet apart maar gezamenlijk besproken.

Maatregelen in het buitenland

Maatregelen die in Groot-Brittannië genomen zijn, richten zich met name op geweld tegen personeel in de bus. Hoewel er sprake is van verschillen tussen het bus- en treinvervoer – zo hebben conducteurs en machinisten doorgaans geen geld bij zich – is met name sprake van overeenkomsten waar het gaat om risico's. Te denken valt dan aan boze passagiers, het in aanraking komen met jongeren die asociaal gedrag vertonen, dronken passagiers en drugsgebruikers.

Vanuit de zienswijze dat geweld tegen OV-personeel onder andere nadelig is voor diens psychische en fysieke gezondheid, zijn verschillende maatregelen doorgevoerd. Naast succesvolle maatregelen op het gebied van samenwerking met de politie en het vastleggen van informatie, is buspersoneel onder andere getraind in de omgang met (agressieve) klanten. De focus van deze training lag op het belang van zelfcontrole c.q. het voorkomen dat zelf een agressieve reactie gegeven wordt, het erkennen van het perspectief van de klant, assertiviteit en het gebruik van humor om een situatie te de-escaleren.[66,67] Naast een focus op bejegening van passagiers is ook aandacht voor het proactief signaleren van (potentiële) geweldplegers en de aanpak van deze doelgroep. De *British Transport Police* heeft in een notitie[68] bijvoorbeeld samengevat welk gedrag (zoals luid schreeuwen, lang en direct oogcontact) als voorloper van agressief gedrag kan worden gezien. Het tijdig herkennen van dergelijke signalen stelt OV-personeel in staat om proactief op te treden en/of om zichzelf in veiligheid te brengen. Daarnaast bepleit deze instantie een sterke repressieve respons richting geweldplegers, die onder andere kan bestaan uit strafrechtelijke vervolging en een verbod om nog van de trein gebruik te maken.[69] Daarnaast is specifiek aandacht voor (het verhogen van) de aangiftebereidheid van treinpersoneel; zij worden aangemoedigd om aangifte te doen van alle verbale en fysieke geweldsincidenten, ook als dit in hun optiek niet nodig zou zijn vanwege de beperkte ernst of impact daarvan. Daarbij wordt gewezen op het belang van kennis over alle informatie, om op basis daarvan sturing te geven aan het beleid. Tot slot wordt op het belang van bewijs gewezen. Cameratoezicht (CCTV) kan hier bijvoorbeeld aan bijdragen.[70,71]

De maatregelen in Groot-Brittannië sluiten aan bij maatregelen die in Duitsland en België genomen worden. Zo staat het onderwerp 'agressie en geweld in het

66. www.hse.gov.uk.
67. www.gov.uk/guidance/anti-social-behaviour-on-public-transport-safety-measures.
68. British Transport Police, Working to prevent offences against staff. Te downloaden via www.btp.police.co.uk.
69. Dit beleid is in lijn met andere zogeheten banning orders, bijvoorbeeld zoals deze rondom het voetbal worden ingezet.
70. www.btp.police.uk/advice_and_info/how_we_tackle_crime/preventing_rail_staff_assaults.aspx.
71. Kerckhaert en De Ruig (2010).

openbaar vervoer' sinds 2009 in Duitsland op de politie agenda, wat heeft geresulteerd in maatregelen van technische aard (videobewaking, alarm), organisatorische maatregelen (samenwerking met onder andere de politie) en persoonsgerichte maatregelen die zich richten op voorlichting en training.[72] Ook in België is sprake van soortgelijke maatregelen. Zo heeft de nationale vervoersmaatschappij camera's in de treinen geïnstalleerd[73] en wordt een repressief beleid gevoerd in termen van het bestraffen van daders. Een kanttekening die daarbij kan worden geplaatst is echter dat personeel om uiteenlopende redenen (waaronder gewenning) geen melding doet van alle incidenten en dientengevolge ook niet altijd uitvoering gegeven kan worden aan dit beleid.[74] Tot slot is net als in Groot-Brittannië sprake van een specifieke (politie)dienst die uitvoering geeft aan veiligheidsgerelateerde taken op de stations.[75]

2.5 Resumé

In 2012 is een landelijke definitie van geweld opgesteld. Binnen deze definitie zijn verbale, fysieke en seksuele handelingen die tot lichamelijk of psychisch letsel leiden of de integriteit van een persoon aantasten, als geweld aangemerkt. Deze definitie sluit aan bij de definitie van geweld die het actieprogramma *Aanpak agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak* hanteert. In de literatuur is (vrijwel) geen aandacht voor geweldplegers in het openbaar vervoer. Derhalve heeft de nadruk gelegen op de delict- en persoonskenmerken binnen typologieën van geweldplegers in het algemeen die empirisch zijn onderzocht. Uit de 33 bestudeerde bronnen komt naar voren dat geweldplegers overwegend volwassen mannen zijn. Personen met externaliserende psychische problematiek – psychische stoornissen waarvan de uiting op de omgeving gericht is – lijken eerder en ernstiger geweld te plegen en maken zich ook vaker schuldig aan intimidatie door te bedreigen of schelden. Verslaafden hebben vaker een criminele leefstijl – waarbinnen uiteenlopende delicten gepleegd worden – en kampen vaker dan niet-verslaafde geweldplegers met stoornissen op het psychisch vlak. Het voorgaande samenvattend gelden leeftijd (jongvolwassen), geslacht (man) en psychische gesteldheid (aanwezigheid van stoornissen, verslaving) als risicofactoren voor het plegen van geweldsdelicten. Geweldplegers hebben dan ook vaak een lang strafblad. Een uitzondering hierop vormt de categorie geweldplegers die zich schuldig maakt aan expressief, spontaan geweld dat impulsief plaatsvindt en voortkomt uit plotseling ontstane emoties.

Voor wat betreft delictkenmerken blijkt dat personen die (ook) instrumenteel geweld plegen (dat weloverwogen gepleegd wordt en een specifiek doel kent), vaker en bij ernstiger geweldsdelicten betrokken zijn. De 'winst' van dergelijke delicten –

72. Kerckhaert en De Ruig, 2010.
73. www.hln.be/hln/nl/957/Binnenland/article/detail/1411823/2012/03/21/NMBS-wil-camera-s-op-treinen-tegen-geweld.dhtml.
74. Steenhout en Lippens, 2010.
75. www.politie.be/fed/nl/over-ons/bestuurlijke-politie/directie-van-de-spoorwegpolitie.

in de brede zin van het woord – is uiteenlopend en kan variëren van bijvoorbeeld het verkrijgen van drugs, gadgets, financiële middelen, een kick, sociale status en/of seksueel contact (al dan niet met minderjarigen). Waar binnen typologieën een onderscheid gemaakt wordt tussen groepsgeweld en individueel gepleegd geweld, wordt de nadruk gelegd op de invloed van externe omstandigheden (zoals de groep, middelengebruik) op het gedrag van geweldplegers.

Voor wat betreft beïnvloedende omstandigheden bestaat een relatie tussen geweld en middelengebruik (alcohol, amfetamine en cocaïne), groepsdynamische processen – waarbij groepen zich ook min of meer spontaan kunnen vormen – en bejegening: de wijze waarop mensen worden benaderd en aangesproken. Het subjectieve karakter van dit laatste aspect maakt dat het niet mogelijk is om een standaard in de bejegening te benoemen. Tot slot kunnen omgevingsaspecten (verstedelijking, het tijdstip, de toegankelijkheid van de werkplek en het aantal contacten met (onbekend) publiek een rol spelen.

Met betrekking tot maatregelen in het buitenland is er gekeken naar maatregelen tegen geweld tegen OV-personeel. Zo is er in Groot-Brittannië aandacht voor de bejegening van (bus)passagiers, het proactief signaleren van (potentiële) geweldplegers en de aanpak van deze doelgroep. Daarnaast wordt treinpersoneel aangemoedigd om van alle verbale en fysieke geweldsincidenten melding te maken ten behoeve van het sturen op informatie. In Duitsland staat het onderwerp ‘agressie en geweld in het openbaar vervoer’ sinds 2009 op de politie agenda, resulterend in meerdere maatregelen. In België is er sprake van een repressief beleid richting de daders en bestaat er een speciale (politie)dienst die uitvoering geeft aan veiligheidsgerelateerde taken op de stations.

3 Een analyse van de incidenten

In dit hoofdstuk kijken we nader naar de geweldsincidenten die in het jaar 2014 door de NS werden geregistreerd als incidenten gericht tegen het eigen personeel. In paragraaf 3.1 volgt een incidentanalyse op hoofdlijnen. In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk gaan we nader in op de incidenten die verdiepend bestudeerd zijn. Het hoofdstuk besluit met een resumé.

3.1 Incidentanalyse

In totaal hebben in 2014 1.412 incidenten plaatsgevonden die de NS heeft genoteerd als geweldsincidenten gericht tegen het eigen personeel. In de incidentanalyse beschrijven we deze incidenten op basis van hun typering, het tijdstip (*hot times*) waarop en de locaties (*hot spots*) waar zij hebben plaatsgevonden, in hoeverre incidenten tot letsel hebben geleid en wat de aanleiding van het incident is geweest.

Typering van incidenten

De NS registreert gewelds- en niet-geweldsincidenten op basis van de zogenaamde A-B-C-methodiek. Incidenten in de A-categorie omvatten incidenten die binnen het strafrecht of een Algemene Plaatselijke Verordening (APV) vallen, zoals mishandeling, bedreiging met en zonder wapen, diefstal, drugsoverlast, vandalisme en bespugen. Incidenten in de B-categorie omvatten overtredingen van de Wet Personenvervoer 2000. Schelden, lastigvallen, assistentie vanwege zwartrijders en ander overlastgevend gedrag (misbruik noodrem, baldadigheid, wildplassen) zijn voorbeelden van gebeurtenissen die onder deze categorie worden geschaard. Gebeurtenissen binnen categorie C hebben betrekking op overtredingen van het Besluit personenvervoer en huisregels, zoals roken, geluidsoverlast of het openhouden van de deuren.[76]

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat de NS ook het type geweld waarvan haar medewerkers het slachtoffer worden, registreert. In het geval van meerdere geweldsfeiten die elkaar in de tijd direct opvolgen en gericht zijn tegen eenzelfde persoon, wordt het ernstigste feit geregistreerd. Dit betekent dat in gevallen van fysiek geweld ook sprake geweest kan zijn van verbaal geweld (zogenaamde 'escalatiedelicten'). Bijna tweederde (64%) van alle (1.412) geregistreerde incidenten betreft verbaal geweld (zie box 3.1 voor een toelichting voor het verschil met cijfers die naar de Tweede Kamer zijn verstuurd). Wapengebruik speelt bij 24 van de 894 gevallen van verbaal geweld een rol. Fysiek geweld beslaat iets meer dan een derde

76. Appelman, Kuppens, Ferwerda en Van Ham (2014).

van alle incidenten (37%).[77] In iets meer dan een vijfde van alle gevallen van fysiek geweld (21%, n=110) is sprake van het bespugen van een medewerker.

Box 3.1 - Duiding van cijfers

De cijfers in tabel 3.1 tellen op tot 1.412 incidenten. In de reguliere halfjaarlijkse rapportage van de NS over het aantal geweldsincidenten tegen NS-personeel (ten behoeve van de staatssecretaris van infrastructuur en milieu, de minister van Veiligheid en Justitie en de minister van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties) wordt gerapporteerd over een deel van dit aantal, namelijk de incidenten 'lichamelijk geweld', 'bespugen', 'bedreiging met wapen' en 'bedreiging zonder wapen'. Bij deze rapportages wordt de categorie 'verbale agressie' dus niet meegeteld.[78]

Tabel 3.1 – Typering geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, in aantallen en percentages.

Geweldsincident	**n**	**%**
Verbaal		
Bedreiging met wapen	24	2
Bedreiging zonder wapen	211	15
Verbale agressie	659	47
Fysiek		
Lichamelijk geweld	408	29
Bespugen	110	8
Totaal	**1.412**	**100**

Casus:

Een NS-medewerker ziet een man over het spoor lopen die daarna de trein in stapt. De man wordt uit de trein meegenomen naar de stationshal waar hij stelt geen identiteits- en vervoersbewijs bij zich te hebben. Hij wil zijn naam niet zeggen en houdt zich erg lang stil. Na een kwartier probeert hij in de Franse taal contact te maken met een andere NS-medewerker en spuugt hij deze uit het niets in het gezicht.

77. Deze verhouding tussen fysiek en verbaal geweld is vergelijkbaar met wat er uit slachtofferenquêtes die onder de Nederlandse bevolking worden gehouden (zie Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016 die de Veiligheidsmonitor 2015 heeft samengesteld).
78. In het onderzoek is een aantal dossiers niet meegenomen vanwege onderzoektechnische redenen. Hierdoor is er een verschil ontstaan in het aantal gerapporteerde A-categorie incidenten (774 in 2014) en in het rapport gebruikte aantal dossiers. (753). IENM/BSK-2015/121582; Voortgang maatregelenpakket sociale veiligheid, brief van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer d.d. 2 juli 2015.

Periode

Binnen deze analyse kijken we naar de periode waarin incidenten gepleegd worden. We maken daarbinnen een onderscheid tussen maanden, dagen en dagdelen.[79] In tabel 3.2 staat het aantal incidenten weergegeven naar maand en dag. Gemiddeld vinden er per maand 117 incidenten plaats. Uit de gepresenteerde cijfers blijkt dat in de maanden januari en februari minder incidenten plaatsvinden dan dit gemiddelde (respectievelijk 88 en 92 incidenten), terwijl dit het aantal incidenten in de maanden juni, augustus en september hier met respectievelijk 132, 133 en 140 incidenten juist boven zit.

Per weekdag (maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag, zaterdag of zondag) vinden jaarlijks gemiddeld 202 incidenten plaats. Uit tabel 3.2 blijkt dat het aantal incidenten op zondag, maandag en donderdag tot en met zaterdag rondom of boven dit gemiddelde ligt. Op dinsdag en woensdag ligt het aantal geregistreerde incidenten ruim onder dit gemiddelde. De meeste incidenten zijn geregistreerd op zaterdag (242), donderdag (215) en vrijdag (210). Het gemiddeld aantal incidenten ligt op weekenddagen (vrijdag tot en met zondag) met 216 in een jaar hoger dan de overige doordeweekse dagen (191).

Tabel 3.2 – Verdeling van geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, per maand en dag in aantallen.

	Ma	Di	Wo	Do	Vr	Za	Zo	Totaal
Jan	16	3	24	8	15	16	6	**88**
Feb	14	13	13	14	13	15	10	**92**
Maa	25	13	10	21	14	25	18	**126**
Apr	12	17	17	21	26	14	12	**119**
Mei	13	13	16	18	16	25	15	**116**
Jun	21	12	16	19	24	20	20	**132**
Jul	17	15	14	23	16	19	16	**120**
Aug	13	16	14	19	23	22	26	**133**
Sep	16	16	22	24	15	22	25	**140**
Okt	15	10	13	22	17	11	16	**104**
Nov	22	17	12	11	12	25	18	**117**
Dec	23	18	8	15	19	28	14	**125**
Totaal	**207**	**163**	**179**	**215**	**210**	**242**	**196**	**1.412**

In tabel 3.3 staat het aantal geregistreerde incidenten weergegeven naar dag en dagdeel. Uit tabel 3.3 blijkt dat meer dan een derde van de geweldsincidenten (39%) plaatsvindt in de avonduren (18:00-00:00), en dat in de nacht (00:00-06:00) de minste incidenten (9%) geregistreerd worden.

79. We onderscheiden vier dagdelen: 00:00-06:00, 06:00-12:00, 12:00-18:00 en 18:00-24:00.

Het aantal incidenten in de nacht op zaterdag en zondag is meer dan tweemaal zo hoog (14,6 versus 30,5) als het gemiddelde van doordeweekse ochtenden. Een dergelijk verschil is bij de overige onderscheiden dagdelen niet te zien.[80]

Tabel 3.3 – Verdeling van geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, over dag en dagdeel in aantallen.

	Ma	Di	Wo	Do	Vr	Za	Zo	Totaal
00:00 – 06:00	16	11	16	13	17	30	31	134
06:00 – 12:00	52	35	38	45	50	48	38	306
12:00 – 18:00	69	53	58	61	50	66	58	415
18:00 – 00:00	70	64	67	96	93	98	69	557
Totaal	**207**	**163**	**179**	**215**	**210**	**242**	**196**	**1.412**

Locatie

Bijna tweederde van de geregistreerde incidenten (n=898, 64%) vindt plaats in de trein, iets meer dan een derde (n=514, 36%) op het station of in de stationsomgeving.[81] Uit tabel 3.4 kan worden afgeleid dat verbaal geweld circa tweederde (66%) van het totaal incidenten in de trein beslaat. Op het station en in de stationsomgeving is dit percentage met 59 procent iets lager. Uit aanvullend uitgevoerde analyses blijkt dat verbaal geweld significant vaker (p<.01) voorkomt in de trein, terwijl fysiek geweld aanmerkelijk vaker (p<.01) voorkomt op het station of de stationsomgeving. Wanneer naar afzonderlijke type delicten gekeken wordt, valt op dat 'bedreigen met een wapen' en 'lichamelijk geweld' significant vaker (p<.01) voorkomen op het station of in de stationsomgeving. 'Verbale agressie' en 'bespugen van een medewerker' komen significant vaker (p<.01) voor in de trein. De mate waarin medewerkers zonder een wapen bedreigd worden, verschilt tussen beide 'settings' niet.

Casus:

Op het perron spreekt een NS-medewerker een man aan die aan het roken is op een plaats waar dit niet is toegestaan. Ook blijkt dat de man geen geldig vervoersbewijs heeft. De man gedraagt zich recalcitrant en geeft de NS-medewerker een duw tegen de borst. Een agent spreekt de man hier op aan, waarop de man met zijn rechtervuist hard tegen de slaap van de conducteur slaat. Later, op het politiebureau, kleedt de man zich volledig uit in zijn cel en smeert hij zichzelf en de cel in met zijn eigen ontlasting.

---

80. De NS heeft aanvullende gegevens ter beschikking gesteld over de (geschatte) reizigersaantallen dan wel het aantal treinbewegingen. Informatie op deze punten naar de tijdsindeling zoals in dit onderzoek gehanteerd, ontbraken echter. Hierdoor kon niet worden bekeken in hoeverre het aantal incidenten op dagdelen verhoudingsgewijs als groot kan worden aangemerkt.

81. Waarvan zes incidenten plaatsvinden op het opstelterrein (n=4) dan wel deze op de locatie 'landelijk' (n=2) zijn geregistreerd. Navraag heeft geleerd dat centralisten kiezen voor de locatie 'landelijk' wanneer deze rondom de melding de locatie van het incident niet meekrijgen.

Tabel 3.4 – Aantal geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, per locatie (trein vs. station) in aantallen en percentages.

	Trein	Station
Verbaal		
Bedreiging met wapen	10 (1%)	14 (3%)*
Bedreiging zonder wapen	125 (14%)	87 (17%)
Verbale agressie	458 (51%)*	201 (39%)
Fysiek		
Lichamelijk geweld	223 (25%)	185 (36%)*
Bespugen	83 (9%)*	27 (5%)
Totaal	**898**	**514**

** Significant (p<.01)*

Er vinden in totaal 898 incidenten plaats in de trein op 291 unieke trajecten.[82] Dertien procent van de incidenten vindt plaats op drie procent van de trajecten waar zich incidenten voordoen. Uit tabel 3.5 blijkt dat dit met name trajecten binnen de Randstad zijn. De twee trajecten die hierbuiten liggen, zijn trajecten in de provincie Limburg. Gezien het (desalniettemin) relatief beperkte aantal incidenten op de in tabel 3.5 genoemde trajecten, is het statistisch gezien niet mogelijk om vergelijkende analyses uit te voeren om te bezien of incidenten op deze trajecten verschillen van het algemeen beeld.

Tabel 3.5 – Geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014 die plaats hebben in de trein op de 'grootste' trajecten, in aantallen.[83]

Traject	Incidenten
Amsterdam CS – Amsterdam Sloterdijk	15
Den Haag Laan van NOI – Leiden Centraal	14
Delft – Den Haag HS	14
Dordrecht – Roosendaal	14
Gouda – Utrecht CS	13
Heemstede-Aerdenhout – Leiden Centraal	12
Maastricht – Sittard	12
Roermond – Sittard	12
Rotterdam CS – Schiphol	12
Totaal	**118**

82. Dit betreft het totaal aantal trajecten waarop incidenten hebben plaatsgevonden. Het totaal aantal trajecten ligt mogelijk hoger, en is mede afhankelijk van de dienstregeling (zoals bijvoorbeeld het al dan niet stoppen op een station door een intercity). Het totaal aantal unieke trajecten in 2014 kon de onderzoekers in de looptijd van dit onderzoek niet tijdig verstrekt worden om nog verwerkt te worden.
83. De meldingen tussen stations (in beide richtingen) zijn samengevoegd tot in één traject. In de tabel staan de richting van vertrek- en eindstation met de meeste incidenten genoemd.

Van de 514 geweldsincidenten die op het station of in de stationsomgeving plaatsvinden, speelt bijna een kwart zich af op vier van de 406 treinstations. Het betreft respectievelijk de stations Amsterdam CS (n=36; 7%), Eindhoven (n=34; 7%), Rotterdam CS (n=31; 6%) en Utrecht CS (n=24; 5%). Aanvullende analyses laten zien dat verbale agressie significant vaker (p<.01) voorkomt in de hal en bedreiging met een wapen significant vaker (p<.01) in de stationsomgeving. Van andere significante verschillen is geen sprake.

Tabel 3.6 – Geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014 die plaats hebben op het station of in de stationsomgeving, in aantallen en percentages.

	Hal	**Perron**	**Omgeving**	**Totaal**
Verbaal				
Bedreiging met wapen	3 (3%)	3 (1%)	8 (7%)*	**14**
Bedreiging zonder wapen	15 (13%)	44 (16%)	28 (23%)	**87**
Verbale agressie	60 (50%)*	105 (39%)	36 (29%)	**201**
Fysiek				
Lichamelijk geweld	35 (29%)	103 (38%)	47 (38%)	**185**
Bespugen	7 (6%)	16 (6%)	4 (3%)	**27**
Totaal	**120**	**271**	**123**	**514**

** significant (p<.01)*

Letsel op basis van incident- en personeelsgegevens

Uit tabel 3.7 kan worden afgeleid dat er in totaal 1.175 unieke slachtoffers betrokken zijn bij 1.412 incidenten. Een meerderheid van de slachtoffers onder NS-medewerkers (63%) is eenmalig het slachtoffer geworden van een geweldsdelict (enkelvoudig slachtoffer). Iets meer dan een derde van de slachtoffers onder NS-medewerkers is vaker slachtoffer van een geweldsincident (meervoudig slachtoffer). Voor zover uit de registraties blijkt houdt een ruime meerderheid van de bekende slachtoffers (83%) geen letsel over aan het incident. Dit betekent dat iets meer dan een zesde van de medewerkers (n=197; 17%) die slachtoffer worden van geweld minimaal één keer letsel overhoudt aan een incident. Letsel volgt blijkens de typering van de geregistreerde incidenten met name (93%) na lichamelijk geweld, maar wordt ook na verbaal geweld geregistreerd.[84]

84. De NS definieert letsel als arbeidsuitval ten gevolge van het incident. Er kunnen geen uitspraken over de aard en ernst van het letsel worden gedaan, omdat dit in het aangeleverde databestand niet wordt gespecificeerd.

Tabel 3.7 – Overzicht van slachtoffers en letsel bij geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, in aantallen.

	Geen letsel	Eenmalig letsel	Meermaals letsel	Totaal
Enkelvoudig slachtoffer	664	77	NVT	741
Meervoudig slachtoffer	314	96	24	434
Totaal	**978**	**173**	**24**	**1.175**

Of sprake is geweest van letsel, is bepaald op basis van de registraties van de NS. Uit de analyse blijkt dat 172 van deze 1.346 incidenten (13%) tot letsel bij één of meerdere medewerkers leiden. Het aantal slachtoffers met letsel blijft in deze gevallen overwegend beperkt tot één (79%) of twee (15%). In enkele gevallen is sprake van drie of meer slachtoffers met letsel (6%).

Aanleiding van het geweld

Op basis van een koppeling tussen meldings- en personeelsnummer is van 1.346 incidenten bekeken wat de aanleiding van het geweld is geweest. Vanuit de veronderstelling dat bij incidenten met één slachtoffer ook slechts één aanleiding ingevuld is, is allereerst bekeken bij hoeveel incidenten één slachtoffer bekend is. Dit bleken er 955 te zijn. Van de overige 391 incidenten is op basis van het meldingnummer bekeken of er meerdere aanleidingen genoteerd stonden. Dit bleek bij 24 incidenten het geval. Hiervan is de beschrijving van het incident gelezen en een aanleiding gescoord (conform de indeling van de NS). Van de 367 incidenten waarin slachtoffers eenzelfde aanleiding hebben aangegeven, is deze aanleiding gescoord.

Aanvullende analyses laten zien dat het aanspreken op gedrag, onregelmatigheid met het vervoersbewijs en uitschrijven van een boete significant vaker ($p<.01$) voorkomen bij incidenten met één slachtoffer. Het overtreden van de huisregels wordt significant vaker ($p<.01$) genoteerd als aanleiding bij incidenten met meerdere slachtoffers. Van andere significante verschillen is geen sprake (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8 – Aanleiding van geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, in aantallen en percentages.

	Incidenten met één slachtoffer	Incidenten met meerdere slachtoffers
Aanspreken op gedrag	110 (12%)*	97 (25%)
Onder invloed alcohol/drugs	24 (3%)	17 (4%)
Onregelmatigheid VVB	502 (53%)*	150 (38%)
Overtreden huisregels	47 (5%)	50 (13%)*
Uitschrijven UVB	156 (16%)*	38 (10%)
Verstoren dienstregeling	17 (2%)	5 (1%)
Overig	99 (10%)	34 (9%)
Totaal	**955**	**391**

**Significant ($p<.01$).*

Casus:
Een man zit zonder geldig vervoersbewijs in de trein. Als de NS-medewerker hier naar vraagt zegt de man 'zal ik jou eens voor je kop slaan?', staat hij op en duwt hij met schouder de NS-medewerker weg. Later, als de verdachte en de NS-medewerker op het balkon staan, zegt de verdachte nogmaals 'nou flinke jongen, zal ik jou eens voor je kop rammen'. De man wordt aangehouden door medewerkers van Service & Veiligheid.

3.2 Verdiepende analyse

In de verdiepende analyse gaan we in op vier onderwerpen. Het betreft: wapengebruik, de verhouding tussen individueel en in groepsverband gepleegd geweld, de mate waarin sprake is van verwarde personen als plegers en de omstandigheden die het verloop van het incident beïnvloeden. Voor deze verdiepende analyse zijn 200 incidentmeldingen van fysiek geweld en 200 incidentmeldingen van verbaal geweld (conform de indeling van de NS) willekeurig geselecteerd uit het geheel van de respectievelijk 518 fysieke en 894 verbale geweldsincidenten in 2014 (zie hoofdstuk 1). Hierna volgt een beschrijving van de resultaten van deze analyses.

Wapengebruik

In paragraaf 3.1 kwam al naar voren dat bij 24 van de 894 gevallen van verbaal geweld met een wapen is gedreigd. Omdat het wapengebruik bij fysiek geweld niet apart door de NS wordt gelabeld, is dit in het bijzonder nog nagezocht in de aantekeningen van 200 fysieke geweldsincidenten. Ook is voor 200 verbale incidenten nagegaan welk type wapen is gebruikt en is nagegaan hoe dit gebruik zich verhoudt tot wapengebruik rondom fysieke geweldsincidenten.

Naar voren komt dat de verhouding van wapengebruik versus niet-wapengebruik bij fysiek en verbaal geweld zo goed als gelijk is. Bij de 200 verbale geweldsincidenten was bij dertien incidenten sprake van een gebruikt wapen, bij de 200 fysieke incidenten bij veertien.[85] Bij zeven van de in totaal 400 bekeken incidenten (2%) wordt evenwel expliciet melding gemaakt van 'een mes' (6 verbale incidenten en 1 fysiek incident). De daders lijken in deze gevallen bewuste dragers van een wapen voor gebruik ter bedreiging en intimidatie. Bij de twintig andere gevallen wordt een toevallig aanwezig voorwerp in de directe omgeving als wapen gebruikt om mee te gooien, slaan of steken (zoals een blikje, fles, paraplu of wandelstok). Het gebruik van een vuurwapen komt in onze incidentenselectie niet naar voren.

85. Dit betekent overigens niet dat er bij het gebruik van een wapen tijdens een incident direct sprake is van bedreiging met een wapen. Verbale agressie (uitschelden) kan bijvoorbeeld kracht worden bijgezet door het gooien van een blikje naar een NS-medewerker. Of de NS-medewerker dit ervaart als bedreiging bepaalt of de categorie bedreiging met een wapen gehanteerd wordt.

Casus:
Een man in trein kan zijn vervoersbewijs niet vinden en krijgt daarom een uitstel van betaling. Tijdens het uitreiken van zijn paspoort aan de NS-medewerker, begint de man te schelden. Dit loopt over naar een houding waarin hij zwaaiende en agressieve bewegingen maakt met zijn paraplu en dreigt de conducteur neer te steken. De man wordt op eerstvolgende station aangehouden voor bedreiging.

Geweld in groepsverband versus individueel

Bij 53 van de 400 nader bekeken geweldsincidenten (13%) zijn meerdere geweldplegers betrokken. In enkele gevallen gaat het om een hele groep reizigers die zich tegen een NS-medewerker keert; de meeste van deze 53 incidenten betreffen echter geweldsfeiten met twee, drie of vier geweldplegers. Bij drie van deze 53 incidenten (6%) wordt nadrukkelijk vermeld dat gebruik van alcohol of drugs in het spel is (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 – Geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, alleen- en samenplegers, in aantallen.

	Fysiek	**Verbaal**
Individu	173	172
Door meerdere personen gepleegd	27	26
Onbekend	-	2
Totaal	**200**	**200**

Verwarde personen

In eerder onderzoek is geconstateerd dat het bij verwarde personen overwegend gaat om personen die in de publieke ruimte of thuis voor overlast zorgen, de openbare orde verstoren of hulpbehoevend zijn als gevolg van een psychische aandoening.[86] Het Aanjaagteam Verwarde Personen hanteert een brede definitie van deze groep: “mensen die grip op hun leven (dreigen te) verliezen, waardoor het risico aanwezig is dat zij zichzelf of anderen schade berokkenen.” Hiermee omvat de definitie mensen met aandoeningen (psychiatrie, verslaving) en beperkingen (lichte verstandelijke beperking), waarbij ook op andere leefgebieden (zoals financieel, wonen, werk) sprake is van problematiek.[87]

De meeste incidentbeschrijvingen zoals we die in de registratie van de NS kunnen teruglezen, omvatten chronologische beschrijvingen van de gebeurtenissen en hoe op het incident is gereageerd. De aard van het gedrag of de achtergronden van de pleger worden nauwelijks geïnterpreteerd of slechts algemeen benoemd (‘man’, ‘vrouw’, ‘persoon’). Toch zijn er enkele indicaties op grond waarvan afgeleid kan worden dat mogelijk sprake is van een incident met een verward persoon. Zo lezen we in sommige incidentomschrijvingen dat het geweld ‘volledig uit het niets’

86. Kuppens, Appelman, Van Ham en Van Wijk (2015).
87. Aanjaagteam Verwarde Personen (2016).

kwam en/of zich niet alleen richtte op de NS-medewerker maar evengoed op andere reizigers of passanten. Bij dergelijke incidenten is geen sprake van een geleidelijke opbouw van spanning volgend op een concrete aanleiding. In plaats daarvan is sprake van een plotselinge explosie van excessieve agressie ('plotseling bijten', 'ineens een mes trekken' of 'flippen'). Daarnaast worden alcohol- en drugsgebruik in sommige incidentbeschrijvingen genoemd en wordt de typering 'zwerver' als beschrijving van personen gehanteerd.

Om een nader beeld te krijgen van de problematiek van '(mogelijk) verwarde personen' op het spoor, is bij het doorlezen van de incidentomschrijvingen steeds vastgelegd wanneer de plegers of het betreffende geweld in voornoemde of soortgelijke bewoordingen zijn beschreven. Uit tabel 3.10 kan worden afgeleid dat bij circa een kwart van de verbale en fysieke geweldsincidenten personen betrokken zijn die als '(mogelijk) verward' aangemerkt kunnen worden.

Tabel 3.10 – Geweldsincidenten gericht tegen NS-personeel in 2014, incidenten met 'verwarde personen', in aantallen.

	Fysiek	Verbaal
Geen indicatie	152	152
(Mogelijk) verward		
Ja, mogelijk psychiatrisch	26	19
Ja, drugs/dronken	12	20
Ja, zwerver	10	7
Onbekend	-	2
Totaal	**200**	**200**

Omstandigheden die het verloop van het incident negatief beïnvloeden[88]

Verschillende contextelementen kunnen van invloed zijn op het ontstaan van geweld. Dit kwam in het literatuurhoofdstuk al aan bod. Dergelijke elementen worden in de literatuur geschaard onder de clusters: a) middelengebruik, b) groepsdynamica, c) bejegening en d) omgeving. Hoe dergelijke elementen een rol speelden bij de hier onderzochte geweldsincidenten is niet gemakkelijk aan te geven: op grond van de verslagen zoals de NS deze vastlegt valt niet te reconstrueren hoe *precies* het contact verliep tussen medewerker(s) en uiteindelijke geweldplegers of wat mogelijk escalerend heeft gewerkt. Wel wordt bij enkele incidenten vastgelegd dat iets niet goed ging in de aanpak, om er van te leren, en zijn er verwijzingen naar de betref-

88. Binnen de verdiepende analyse is geen specifieke aandacht besteed aan zwartrijden of andere aanleidingen zoals deze in paragraaf 3.1 (zie tabel 3.8) reeds aan bod zijn gekomen. Aanvullend kan daarbij worden opgemerkt dat de verschillende aanleidingen geen externe omstandigheid vormen die van invloed zijn op het escaleren van de situatie.

fende contextthema's. We vatten op grond van die aantekeningen de belangrijkste elementen samen die in de NS-registratie naar voren komen. We willen benadrukken dat zich ook geweldsincidenten voordoen waarin de genoemde aspecten geen rol spelen. Te denken valt dan aan een agressieve reactie op excuses van een NS-medewerker naar aanleiding van gebrekkige informatie op het station of jongeren die de fysieke confrontatie met een conducteur zoeken nadat deze hen, om escalatie te voorkomen, niet controleert.

- *Middelengebruik*

Het thema middelengebruik zagen we in paragraaf 3.1 al voorbij komen. Vastgesteld werd dat 'middelengebruik' in de NS-registratie bij 41 van de 1.346 incidenten (3%) als de *primaire aanleiding* van een incident wordt genoteerd. Bij de verdiepende analyse van 400 incidenten lazen we vervolgens dat middelengebruik een negatieve rol speelde bij het verloop van 32 van de 400 incidenten (8%). We zien dit contextelement dus zowel als directe aanleiding van geweld als 'enhancer' van geweld naar voren komen.

Casus:
Een NS-medewerker reageert op een oproep voor assistentie vanwege een lastige reiziger. Bij aankomst vordert hij het identiteitsbewijs van de man en schrijft een uitstel van betaling uit. Tijdens het uitschrijven van deze boete spuugt de reiziger op de hand van een andere NS-medewerker, waarop hij wordt aangehouden voor belediging. Tijdens het boeien spuugt hij meermaals richting van de NS-medewerkers, bedreigt hij hen met de dood en schopt hij tegen de arm van een van hen. De NS-medewerker stelt dat deze reiziger 'onder invloed van alcohol en waarschijnlijk ook drugs was. Zijn pupillen stonden wijd open en hij was niet voor rede vatbaar'.

- *Groepsdynamica*

Bij meerdere casussen komt aan bod dat groepsdynamische processen een rol hebben gespeeld bij het escaleren van de situatie. In die casussen wordt een spanningsvolle situatie 'groter' omdat omstanders zich ermee gaan bemoeien. Soms gaat het dan om bekenden van de uiteindelijke geweldpleger, maar het kan ook om omstanders gaan die het opnemen voor een persoon die zij – voor zover bekend – niet kennen. Daarnaast zijn bij meerdere incidenten groepjes jongeren betrokken, die ook door de anonimiteit die de groep hen biedt tot verbaal of fysiek geweld tegen NS-medewerkers overgaan.

Casus:
Een groepje jongeren zit in trein zonder geldig vervoersbewijs. Een NS-medewerker spreekt hen aan en op het eerstvolgende station verlaten ze de trein. Op het perron worden de jongens agressief en slaan en schoppen ze met z'n allen de conducteur. Zij weten in eerste instantie weg te rennen, maar worden later aangehouden.

- *Bejegening*

Uit verschillende casus blijkt dat ook bejegening of het handelen van NS-medewerkers van invloed kan zijn op het verloop van een geweldsincident, of hier soms het startpunt van is.[89] Te denken valt aan het denigrerend toespreken van een zwartrijder, het zelf 'opnaaien' van een reeds aangehouden verdachte (zoals het in een casus werd getypeerd door een collega) of ingrijpen dat als onredelijk wordt ervaren (waaronder het inschakelen van c.q. het opschalen naar het team Veiligheid & Service of het uitzetten van slechts één persoon die deel uitmaakt van een overlastgevende groep reizigers).

- *Omgeving*

In relatie tot de omgeving is vrijwel geen relevante informatie voorhanden. Een uitzondering hierop vormt een incident waarbij het ontbreken van kennis bij een conducteur leidt tot vertraging voor een reiziger.

3.3 Resumé

Bijna tweederde (64%) van alle in 2014 geregistreerde incidenten (1.412) betreft verbaal geweld, dat in een beperkt aantal gevallen (3%) gepaard gaat met wapengebruik. Fysiek geweld beslaat iets meer dan een derde van alle incidenten (37%). In iets meer dan een vijfde van alle gevallen van fysiek geweld (21%, n=110) is sprake van het bespugen van een medewerker. Iets meer dan een zesde van alle slachtoffers onder NS-medewerkers houdt minimaal één keer letsel over aan een incident (gedefinieerd als arbeidsuitval ten gevolge van het incident). Dit is met name het geval na fysiek geweld, maar in enkele gevallen ook na verbaal geweld.

Het wapengebruik rondom fysiek en verbaal geweld is vrijwel gelijk; het gaat overwegend om toevallig aanwezige voorwerpen, maar soms hebben daders een wapen bij zich. Geweld vindt overwegend in individueel verband plaats; in circa een achtste van alle incidenten is sprake van geweld tegen NS-medewerkers in groepsverband. Deze groep bestaat dan overwegend uit twee, drie of vier personen. Op basis van de beschrijvingen is tevens bekeken in hoeverre de doelgroep 'verwarde personen' verantwoordelijk is c.q. betrokken is bij geweld tegen NS-medewerkers. Hoewel informatie op dit punt indicatief is, lijkt hiervan binnen zowel fysiek als verbaal geweld in circa een kwart van de gevallen sprake te zijn. Of en op welke wijze specifieke omstandigheden een rol hebben gespeeld binnen geweldsincidenten, is lastig aan te geven omdat deze informatie niet in de beschrijving van een incident aan bod komt. Wel komt middelengebruik meermaals naar voren als negatieve facilitator van geweld.

Qua pleegmomenten (maand-, dag en dagdeelniveau) valt op dat het aantal incidenten in de maanden juni, augustus en september boven het maandgemiddelde

89. We merken daarbij op dat in sommige gevallen sprake is van overlap met groepsdynamische processen.

liggen. Op weekdagniveau geldt dit voor de donderdag, vrijdag en zaterdag. Bovendien ligt het aantal incidenten op weekenddagen (vrijdag tot en met zondag) hoger dan doordeweeks. Tot slot valt op dat het aantal incidenten in de nacht van vrijdag op zaterdag en van zaterdag op zondag meer dan tweemaal zo hoog is dan het gemiddelde van doordeweekse ochtenden. Om *hot spots* te kunnen bepalen, is een onderscheid aangebracht tussen incidenten in de trein en op het station. Bijna tweederde van de geregistreerde incidenten (n=898, 64%) vindt plaats in de trein. Dertien procent van de incidenten vindt plaats op drie procent van de trajecten waar zich incidenten voordoen. Dit zijn met name trajecten binnen de Randstad. De twee trajecten die hierbuiten liggen, zijn trajecten in de provincie Limburg. Van de 514 geweldsincidenten die op het station of in de stationsomgeving plaatsvinden, speelt bijna een kwart zich af op vier treinstations (Amsterdam CS, Eindhoven, Rotterdam CS en Utrecht CS).

4 Een analyse van de verdachten

In dit hoofdstuk beschrijven we de achtergronden van de verdachten van geweldsincidenten uit 2014. De bronnen hiervoor zijn de systemen van de politie (BVH en HKS) en het CJIB.[90] Het doel van dit hoofdstuk is om een globaal beeld te schetsen van de achtergronden van de geweldsplegers. Als eerste gaan we in op enkele algemene gegevens en daarna op de criminaliteitsgegevens. In de tweede paragraaf komen diverse leefgebieden aan de orde. We presenteren de gegevens in dit hoofdstuk voor de groep als geheel (fysiek en verbaal geweld). In het volgende hoofdstuk worden de delict- en daderkenmerken bij elkaar genomen teneinde onderscheidende groepen (profielen) te kunnen identificeren waarbij ook een onderscheid tussen fysiek en verbaal geweld wordt gemaakt.

4.1 Algemene gegevens geweldplegers

In deze paragraaf gaan we in op algemene gegevens (geslacht, leeftijd, woongemeente) van geweldplegers. We presenteren in Tabel 4.1 wat we op deze punten weten van de plegers van geweld tegen NS-medewerkers in 2014.

Tabel 4.1 – Algemene gegevens van geweldplegers in 2014 ten tijde van het geweldsincident

	n	%
Geslacht		
Man	433	90,8
vrouw	35	9,2
Leeftijd		
18-minners	37	9,9
18-plussers	338	90,1
Gemiddelde leeftijd man	27,8 jaar	
Gemiddelde leeftijd vrouw	29,5 jaar	
Woongemeente		
G4	90	23,9
G32	122	32,4
ZVWOVP	16	4,3
overig	148	39,4

90. Zie hoofdstuk 1 voor een beschrijving van de systemen.

Uit de tabel blijkt dat het grootste deel (91%) van de personen die in 2014 geweld hebben gepleegd tegen een NS-medewerker van het mannelijk geslacht is. Een vrijwel even grote meerderheid – 90 procent – van de plegers is ten tijde van dat geweldincident meerderjarig. De gemiddelde leeftijd ligt voor mannen op bijna 28 jaar en voor vrouwen op bijna 30 jaar. Een kwart van de geweldplegers is afkomstig uit een van de vier grote steden. Grofweg een derde komt uit een van de G32 gemeenten. De rest woont in andere (kleinere) gemeenten.

4.2 Criminaliteitsgegevens (BVH / HKS)

Van de gehele groep (n=379) is nagegaan voor welke feiten zij in de politiesystemen BVH en HKS staan geregistreerd en op welke leeftijd hun eerste en laatste registratie bekend is.[91] Dit staat weergegeven in tabel 4.2. Uit deze tabel blijkt dat personen hun criminele carrière beginnen als zij gemiddeld 21,4 jaar oud zijn. Gemiddeld zijn zij (minimaal) circa zeven jaar actief.[92] Gemiddeld staan zij voor 16 feiten geregistreerd.

Tabel 4.2 – Criminele carrière gegevens (HKS en BVH)

	HKS / BVH
Gem. leeftijd eerste registratie	21,4 jaar
Gem. leeftijd laatste registratie	28,3 jaar
Gem. duur carrière in jaren	6,9 jaar
Gemiddeld aantal registraties	16

In totaal gaat het om 6.071 feiten waarvoor de geweldsplegers staan geregistreerd. Een onderverdeling naar de aard en het aantal geregistreerde feiten staat in tabel 4.3. Daaruit blijkt dat vermogensdelicten met meer dan een kwart van alle delicten (27%) het meeste voorkomen. Het betreft met name winkeldiefstal. Daarnaast heeft een fors deel (17%) van de feiten betrekking op fysiek geweld (meestal eenvoudige mishandeling) en bedreiging. De verdeling tussen bedreiging en geweld is vrijwel gelijk. De derde in omvang grootste groep feiten bestaat met iets meer dan tien procent uit niet nader gespecificeerde feiten die onder meer in de sfeer liggen van overtredingen van de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Binnen strafbare feiten die vallen onder de groep 'openbare orde' betreft het met name het niet voldoen aan een bevel of vordering. Bij vernieling gaat het vaak om vernieling van 'overige objecten', terwijl de categorie 'ruzie / conflict' een verzameling is van feiten die vooral belediging en huisvredebreuk omvatten. De verkeersfeiten betreffen met name het over rijden zonder rijbewijs en rijden onder invloed. Bij 'overlast personen' draait

91. We hebben beide systemen bij elkaar genomen. Het voordeel is dat HKS zicht biedt op de strafbare feiten waarvoor een proces- verbaal is opgemaakt en BVH zicht geeft op de andere feiten (bijvoorbeeld overlast persoon, openbare dronkenschap).
92. Minimaal omdat zij nog crimineel actief kunnen zijn geweest na het moment waarop wij de politiesystemen hebben geraadpleegd.

gaat het voornamelijk om openbare dronkenschap. De drugsdelicten variëren van bezit van soft- en harddrugs of de verkoop van nepdrugs. Vermogen met geweld behelst onder ander straatroof en diefstal in vereniging met geweld.

Tabel 4.3 – Aantal en aard van de geregistreerde feiten (HKS en BVH)

	n	%
Vermogen	1610	26,5
Geweld/bedreiging	1022	16,8
Niet gespecificeerd (o.a. APV)	685	11,3
Openbare orde	470	7,7
Vernieling/vandalisme	432	7,1
Ruzie / conflict	389	6,4
Verkeer	378	6,2
Overlast personen	303	5,0
Vermogen met geweld	161	2,7
Drugs	165	2,7
Wapens	76	1,3
Rest (milieu, brand)	66	1,1
Zeden	47	0,8
Overige	267	4,3
Totaal	**6071**	**100**

In de ontwikkelingscriminologie staat de start en ontwikkeling van de criminele carrière centraal. Een vroege start wordt in verband gebracht met het plegen van meer en ernstiger delicten. Per in tabel 4.3 onderscheiden categorie is bekeken wat de gemiddelde leeftijd van verdachten was op de pleegdatum en welk deel van de feiten voor het 18e levensjaar is begaan (zie tabel 4.4). De gemiddelde leeftijden per onderscheiden categorieën laten zien dat vermogensdelicten met geweld op de jongste leeftijd worden gepleegd. Aan een fors deel van deze delicten (24,8%) maken mensen zich schuldig als minderjarige.

Tabel 4.4 – Leeftijd naar aard van de geregistreerde feiten (HKS en BVH)

	Gemiddelde leeftijd	**% < 18 jaar**
Vermogen met geweld	22.6	24,8
Wapens	24,4	11,8
Drugs	24,6	5,5
Vermogen	26,0	15,2
Overige	26,4	11,4
Verkeer	27,0	9,3
Zeden	26,9	14,9
Vernieling/vandalisme	27,1	13,4
Openbare orde	27,4	2,8
Geweld/bedreiging	27,7	14,2
Rest (milieu, brand)	28,5	18,2
Niet gespecificeerd (o.a. APV)	29,9	6,4
Ruzie / conflict	30,7	2,8
Overlast personen	33,5	1,0
Totaal	**27,5**	**10,9**

Voorgaande analyses suggereren dat geweldspleger op het spoor een tamelijk 'stevige' delinquentengroep is. Dat blijkt ook uit een vervolganalyse waarbij is nagegaan hoeveel *first offenders* er in de totale groep zitten en hoeveel personen meer feiten gepleegd hebben. Uit tabel 4.5 kan worden afgeleid dat op basis van het aantal registraties een grove tweedeling kan worden gemaakt. Aan de ene kant zijn degenen te zien die – naar verhouding – weinig registraties hebben (één tot vijf feiten). Zij worden op een relatief late leeftijd voor hun eerste feit geregistreerd. Aan de andere kant is er een groep met zes of meer registraties heeft; deze worden gemiddeld op een jongere leeftijd geregistreerd voor hun eerste delict. Deze laatste groep beslaat meer dan de helft (56%) van alle bestudeerde geweldplegers. In tabel 4.6 wordt een nadere uitsplitsing in type feiten gemaakt.

Tabel 4.5 –Aantal feiten naar aantal plegers en gemiddelde leeftijd

		n	**%**	**Gemiddelde leeftijd 1e delict**
Eenmalige plegers	1 feit	61	16,1	28,2
Weinigplegers	2-5 feiten	106	28,0	23,0
Meerplegers	6-10 feiten	61	16,1	18,6
Veelplegers	> 11 feiten	151	39,8	19,5
		379	**100**	**21,8**

Tabel 4.6 – Aantal feiten naar plegers (aantallen en percentage)

	eenmalig	weinig	meer	veel
Vermogen	3 (7,7)	42 (12,3)	87 (17,5)	1478 (28,6)
Vermogen met geweld	-	7 (2,0)	22 (4,4)	132 (2,6)
Geweld/bedreiging	23 (59)	98 (28,7)	117 (23,5)	784 (15,2)
Vernieling/vandalisme	1 (2,6)	24 (7,0)	27 (5,4)	380 (7,3)
Verkeer	1 (2,6)	30 (8,8)	40 (8,0)	307 (5,9)
Overlast personen	-	13 (3,8)	16 (3,2)	274 (5,3)
Openbare orde	4 (10,3)	27 (7,9)	29 (5,8)	410 (7,9)
Ruzie / conflict	2 (5,1)	34 (9,9))	37 (7,4)	316 (6,1)
Zeden	-	3 (0,9)	9 (1,8)	35 (0,7)
Drugs	-	9 (2,6)	18 (3,6)	138 (2,7)
Wapens	-	4 (1,2)	15 (3,0)	57 (1,1)
Rest (milieu, brand)	-	5 (1,5)	6 (1,2)	55 (1,1)
Niet gespecificeerd (o.a. APV)	3 (7,7)	35 (10,2)	49 (9,9)	598 (11,6)
Overige	2 (5,1)	11 (3,2)	25 (5,0)	207 (4,0)
Totaal	**39 (100)**	**342 (100)**	**497(100)**	**5171 (100)**

Op basis van tabel 4.6 vallen drie zaken op. Ten eerste dat eenmalige plegers naar verhouding vaak een gewelds- of bedreigingsdelict als startdelict hebben (althans geregistreerd) en weinig vermogensdelicten. Ten tweede dat, wanneer het aantal geregistreerde feiten toeneemt, het aandeel van gewelds- en bedreigingdelicten afneemt en het aandeel van vermogensmisdrijven toeneemt.[93] In de derde plaats is te zien dat voor de overige feiten geen duidelijk patroon kan worden onderscheiden; deze worden gedurende de gehele de criminele carrière gepleegd.

Binnen de politieregistraties is specifiek gezocht naar eerdere incidenten die betrekking hebben op eerder geweld tegen VPT-ers. Meer dan een derde van de geweldplegers (37,2%) heeft zich hieraan eerder schuldig gemaakt. Het kan dan gaan om bedreiging van een politieagent, het bedreigen van een conducteur, verbaal agressief richting handhavers en (meermaals) verzet bij aanhouding.

4.3 Geregistreerde incidenten (CJIB)

Naast de gegevens uit de politiesystemen BVH en HKS is ook informatie over de geselecteerde verdachten opgevraagd bij het CJIB. In totaal hebben de 379 geweldplegers bijna 5.000 registraties bij het CJIB (zie tabel 4.7).[94]

93. Een vergelijkbare bevinding komt naar voren in grootschalig onderzoek waarin de criminele carrières van zedendelinquenten zijn vergeleken met die van geweldplegers en vermogensdelinquenten (Van Wijk et al., 2006). Daaruit blijkt dat zij over het algemeen vaak starten met een ernstig delict en naar verloop van tijd overgaan op vermogensmisdrijven, mogelijk vanwege het geldelijke gewin.
94. Er zijn ook nog 243 registraties in het CJIB van deze groep waarvan het feit niet bekend is.

Tabel 4.7 – Aantal en aard van de geregistreerde feiten (CJIB)

	n	%
verkeersovertredingen	1523	31,5%
Openbare orde - overlast	899	18,6%
Alcoholgerelateerd	905	18,7%
Zwartrijden	698	14,5%
Vormen van verzet	636	13,2%
Overige	169	3,5%
Totaal	**4830**	**100**

Het merendeel van de CJIB- registraties betreft verkeersgerelateerde overtredingen, waaronder bekeuringen voor te hard rijden. Bij de overtredingen in de sfeer van de openbare orde en overlast moet worden gedacht aan het verstoren van de rust en veiligheid in het openbaar vervoer, roken op niet-toegestane plaatsen en wildplassen. Alcoholgerelateerde overtredingen hebben voornamelijk betrekking op het nuttigen van alcohol op de openbare weg.

4.4 Leefgebieden

In deze paragraaf bespreken we de opbrengsten van de leefgebiedenanalyse. Bij het interpreteren van deze data gelden een aantal beperkingen c.q. vooropmerkingen. De eerste is dat we enkel in de politieregistraties hebben gezocht. Andere informatiebronnen, zoals rapportages van de reclassering, kunnen mogelijk een vollediger beeld geven van de problemen die de door ons bestudeerde personen ervaren. We moeten derhalve afgaan op de informatie die in de politieregistraties staat en die is afkomstig van de geweldplegers (en in mindere mate hun omgeving) zelf. Externe informatiebronnen om uitspraken te verifiëren – bijvoorbeeld resultaten van psychische diagnostiek – zijn in dit onderzoek niet gebruikt. In de tweede plaats zijn onderwerpen die min of meer bij elkaar horen tezamen genomen en is vervolgens beoordeeld in hoeverre de geweldplegers daarop problemen ondervinden. Dit oordeel kent een enigszins subjectief karakter: van degene die de informatie heeft vastgelegd en de interpretatie van de onderzoekers. Er kan derhalve sprake zijn van een onderschatting (bijvoorbeeld het bagatelliseren van middelengebruik) of een overschatting (bijvoorbeeld aanvoeren dat sprake is van psychopathologie). De gegevens over de leefgebieden van de geweldplegers moeten met andere woorden als indicatief worden beschouwd. We hebben vijf leefgebieden onderscheiden: 1) werk, inkomen schulden, 2) opleiding, 3) middelengebruik, 4) hulpverlening en psychische problemen en 5) thuissituatie. We bespreken deze onderwerpen in de volgende tabellen. Uit de opgenomen casus blijkt overigens duidelijk dat de problemen zich vaak niet beperken tot een leefgebied maar meer leefgebieden raken die met elkaar samenhangen (zie ook 5.2).

Bij het onderwerp 'werk, inkomen en schulden' is gezocht naar informatie of de geweldplegers een betaalde baan hebben of werkloos zijn en een uitkering hebben. Ook eventuele schulden zijn hierbij genomen. Uit tabel 4.8 blijkt dat het overgrote deel van de bestudeerde geweldplegers (68%) op enigerlei wijze problemen ondervindt op dit gebied. Meermaals staan zij onder bewindvoering, is geen sprake van een vast inkomen (of een ontoereikende uitkering) en schuldproblematiek. Van iets minder dan een zesde van de bestudeerde personen (15%) is duidelijk dat zij op dit gebied geen problemen ervaren.

Casus:
S. is al vaak met de politie in aanraking gekomen, onder andere vanwege overlast en het bezit en gebruik van harddrugs. Hij heeft geen werk, krijgt een uitkering en zegt ongeveer €25.000 aan schulden te hebben. In de contacten met de politie maakt S., met name vanaf het einde van 2013, een verwarde dan wel psychisch instabiele indruk. In december 2014 wordt een verhoor zelfs afgebroken, omdat de verbalisanten vinden dat S. psychisch niet in orde is en moet worden beoordeeld door de crisisdienst. Rondom het incident met NS-medewerkers is hij erg vervelend en bedreigt hij hen wanneer zij hem vragen om zijn vervoersbewijs. S. wordt aangehouden.

Tabel 4.8 – Gegevens over werk, inkomen en schulden

	n	%
Problemen	256	67,5
Geen problemen	56	14,8
Onduidelijk	28	7,4
Geen informatie	39	10,3
Totaal	**379**	**100**

Ten aanzien van opleiding is gekeken naar gevolgde opleidingen, het voortijdig afbreken daarvan en problematisch gedrag. Ruim een kwart (28%) van de geweldplegers heeft op het gebied van opleiding blijkens de politie-informatie geen problemen (gehad; zie tabel 4.9). Zij zitten bijvoorbeeld nog op school (middelbaar of beroepsonderwijs) of hebben deze blijkens sociale verhoren succesvol afgerond. Voor bijna de helft van de personen is op dit punt geen informatie bekend (48%). Desalniettemin is bij bijna een vijfde van de bestudeerde geweldplegers sprake van problemen op dit leefgebied blijkens de politieregistraties. Zij zijn bijvoorbeeld vanwege wangedrag van school gestuurd, hebben geen diploma behaald of verzuimen regelmatig.

Tabel 4.9 – Gegevens over opleiding

	n	%
Problemen	74	19,5
Geen problemen	105	27,7
Onduidelijk	20	5,3
Geen informatie	180	47,5
Totaal	**379**	**100**

Casus:
H. woont bij zijn oma. Zijn opleiding tot monteur heeft hij niet afgemaakt en hij zit in de bijstand. Tevens heeft hij schulden van oude telefoonrekeningen. Zelf zegt hij niet verslaafd te zijn, maar bij de politie is hij bekend als harddrugsgebruiker of iemand die zich met drugsgerelateerde delicten bezig houdt. Als hij in 2014 een uitstel van betaling krijgt voor het reizen zonder geldig vervoersbewijs, bedreigt hij de twee betrokken NS-medewerkers. Hij loopt ze achterna op het station en zegt: 'Je zal niet de eerste zijn bij wie ik dit doe. Jullie weten niet met wie je te maken hebt, ik ben een straatjongen'.

Onder middelengebruik verstaan we het gebruik van softdrugs en/of harddrugs en/of alcohol. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen misbruik/verslaving c.q. problematisch gebruik van (een van de) middelen en 'normaal recreatief' gebruik. Indicaties van problematiek van geweldplegers daaromtrent staan weergegeven in tabel 4.9. Opvallend is dat ruim een derde (35%) van de geweldplegers een problematisch middelengebruik heeft, althans dat kan worden afgeleid uit de registraties. In de meeste gevallen gaat het om alcohol al dan niet in combinatie met softdrugs. Personen zijn bijvoorbeeld verslaafd aan wiet, drinken '*de hele dag door alcohol'* of waren naar eigen zeggen in het verleden verslaafd aan harddrugs. Bijna een kwart (23%) zegt wel middelen te gebruiken maar beschouwt dit gebruik als normaal.

Tabel 4.9 – Gegevens over middelgebruik

	n	%
Verslaving	134	35,4
'normaal' gebruik	88	23,2
Gebruikt niet	46	12,1
Onduidelijk	7	1,8
Geen informatie	104	27,5
	379	**100**

Casus:
N. valt reizigers lastig in de trein. Als hij een NS-medewerker tegen het lijf loopt, wordt hij erg boos op haar omdat hij via een omroepbericht heeft gehoord dat zij de politie heeft gebeld. Hij loopt vervolgens snel de trein uit. Uit contact met de politie blijkt dat N. geen afgeronde opleiding heeft, een uitkering ontvangt en zijn broer als financieel bewindvoerder optreedt. N. zou schizofrenie hebben. In het verleden heeft hij drie jaar in een GGZ-instelling gezeten. Hij drinkt, naar eigen zeggen, dagelijks een liter whisky en gebruikt wiet en speed.

Rondom het leefgebied 'hulpverlening en psychische problemen' hebben we gekeken naar (aanwijzingen voor) psychische problemen bij geweldplegers. Dat kan onder meer blijken uit het gegeven dat ze zelf zeggen aan psychische stoornissen te lijden en/of dat ze hulpverlening hebben (gehad) in verband met psychische problemen. Uit de bestudeerde registraties komt naar voren dat afgerond de helft van de geweldplegers psychische problemen heeft en/of hulpverlening daarvoor heeft (gehad). Het gaat om uiteenlopende problematiek, waaronder verstandelijke beperkingen, agressieproblemen, problemen met het reguleren van emoties en autisme

(PDD-NOS). Tevens blijkt dat bij meerdere geweldplegers inrichtingen, gezinsvoogden of jeugdzorg bemoeienis heeft (gehad). Specifiek is binnen deze brede categorie gekeken naar indicaties die wijzen op overlast van verwarde personen (code E33, 'verward', 'zwever'). Dat blijken er 64 te zijn. Van ongeveer een derde (34%) van de geweldplegers is het niet duidelijk of is er geen informatie over de aanwezigheid van psychische problemen. Ongeveer een op zes geweldplegers stelt geen psychische problemen te hebben en in andere mutaties hebben wij hier ook geen aanwijzingen voor gevonden (zie tabel 4.11).

Tabel 4.11 - Hulpverlening en psychische problemen

	n	%
Problemen	188	49,6
Geen problemen	61	16,1
Onduidelijk	29	7,7
Geen informatie	101	26,7
	379	**100**

Casus:
A. heeft ADHD en agressieproblemen. In het verleden heeft hij vastgezeten voor poging tot doodslag. Hij kan op het moment geen werk vinden en heeft geen inkomen, zo af en toe krijgt hij geld van zijn moeder. Een vaste woon- of verblijfplaats heeft hij niet en hij is afhankelijk van alcohol en wiet. Hij verzet zich tegen aanhoudingen. Als hem op een avond in 2014 wordt gevraagd de laatste trein te verlaten, slaat hij de NS-medewerker op zijn achterhoofd en zegt hij 'ik maak jou dood'. A. wordt aangehouden. Het blijkt dat hij ten tijde van het incident een fles wijn bij zich had. Vermoedelijk was hij onder invloed van alcohol.

Rondom de thuissituatie is gekeken of er informatie aanwezig was die licht kan werpen op woonomgeving van de geweldpleger, in het bijzonder naar aanwijzingen of er problemen zijn (bijvoorbeeld op het gebied van geweld of stabiliteit in de woonomgeving). In de praktijk van het scoren bleek het lastig om het dichotome onderscheid aan te houden van problematisch en niet-problematisch. Om die reden hebben we een tussencategorie aangebracht: 'redelijk problematisch'. In tabel 4.12 staan de bevindingen weergegeven. Daaruit blijkt dat meer dan de helft van de geweldplegers een problematische thuissituatie kent. Geweldplegers hebben ten gevolge van problemen thuis bijvoorbeeld geen vaste woon- of verblijfplaats (meer), zijn momenteel dakloos (en verslaafd), moeten weer intrekken bij hun ouders vanwege relationele problemen of wonen alleen en zijn vereenzaamd. Ongeveer een op de zes geweldplegers (16,9%) zegt geen problemen te ondervinden in de thuissituatie. Hun band met de ouders is goed, er zijn geen ruzies thuis of ze wonen samen en zijn gelukkig met hun partner. Onder een 'redelijke' thuissituatie zijn situaties geschaard waarin sprake is van financiële problematiek (de huur kan niet meer be-

taald worden of de ouders van de betreffende geweldpleger zijn werkloos en hebben weinig geld) of het wonen in een instelling.

Tabel 4.12 - Thuissituatie

	n	%
Problemen	219	56,5
Redelijk problematisch	26	6,9
Geen problemen	64	16,9
Onduidelijk	46	12,1
Geen informatie	24	6,4
	379	**100**

Casus:
D. heeft geen vaste woon- of verblijfplaats en zwerft rond op straat. Volgens de politie is hij een groot gevaar voor zichzelf en zijn omgeving vanwege zijn psychische gesteldheid. Hij slikt een antipsychoticum en staat bij de politie bekend als 'verward persoon' (E33) en als verzet- en overlastpleger. Als D. in 2014 wordt gevraagd het station te verlaten, stelt hij zich agressief op richting NS-personeel en wordt hij aangehouden.

4.5 Resumé

Van de groep (n=379) is nagegaan voor welke feiten zij in de politiesystemen BVH en HKS staan geregistreerd en op welke leeftijd hun eerste en laatste registratie bekend is. In totaal staat de groep geweldplegers voor 6.071 unieke feiten (gemiddeld 16) geregistreerd bij de politie. Er kan een grove tweedeling worden gemaakt op basis van het aantal registraties. Aan de ene kant (44%) zijn degenen te zien die – naar verhouding – weinig registraties hebben (één tot vijf feiten). Zij worden ruim na het bereiken van de volwassen leeftijd voor hun eerste feit geregistreerd. Aan de andere kant is er een groep (56%) die zes of meer registraties heeft. Zij worden als 18- of 19-jarige geregistreerd voor hun eerste delict. Naast de gegevens uit de politiesystemen BVH en HKS is ook informatie over de geselecteerde verdachten opgevraagd bij het CJIB. In totaal hebben de 379 geweldplegers bijna 5.000 registraties bij het CJIB.

Op persoonsniveau zijn vijf leefgebieden onderscheiden: 1) werk, inkomen schulden, 2) opleiding, 3) middelengebruik, 4) hulpverlening en psychische problemen en 5) thuissituatie. Uit de gevonden informatie blijkt dat meer dan tweederde van de bestudeerde geweldplegers (68%) problematiek ervaart ten aanzien van werk, inkomen en/of schulden en bij meer dan een derde (35%) indicaties zijn van problematisch middelengebruik (alcohol en/of drugs). Daarnaast is bij bijna een vijfde van de bestudeerde geweldplegers sprake van problematiek op school (agressie, voortijdig afbreken). Rondom het leefgebied 'hulpverlening en psychische problemen' is gekeken naar (aanwijzingen voor) psychische problemen bij

geweldplegers. Uit de bestudeerde registraties komt naar voren dat iets minder dan de helft van de geweldplegers psychische problemen heeft en/of hulpverlening daarvoor heeft (gehad). Tevens blijkt dat bij meerdere geweldplegers inrichtingen, gezinsvoogden of jeugdzorg bemoeienis heeft (gehad). De bevinding dat meer dan de helft van de geweldplegers (57%) een problematische thuissituatie kent of heeft gekend (bijvoorbeeld geen vast woon- of verblijfplaats) sluit hierbij aan.

5 Profielen van geweldplegers

In dit hoofdstuk worden profielen van geweldplegers gepresenteerd. Hierbij worden de verzamelde en beschreven delict- en verdachten gegevens met elkaar gecombineerd. Dat gebeurt vanuit twee invalshoeken. De eerste is dat we op basis van de wetenschappelijke literatuur een aantal onderscheiden aanbrengen in typen plegers. Het doel hiervan is meer grip te krijgen op de verschillende typen geweldplegers en hun onderscheidende kenmerken, die op hun beurt van nut kunnen zijn voor de verdere statistische bewerking. De tweede invalshoek is namelijk dat we met behulp van statistische (exploratieve) technieken op zoek gaan naar zinvolle verbanden tussen de beschreven onderwerpen. In een afsluitende paragraaf worden beide invalshoeken op elkaar betrokken en nader geduid.

5.1 Profielen op basis van de literatuur

Op basis van wetenschappelijke publicaties[95]kunnen geweldplegers op verschillende manieren worden onderscheiden. In de volgende subparagrafen wordt nagegaan in hoeverre sprake is van verschillende delict- en daderkenmerken. Dit doen we op basis van een onderscheid tussen:

- Solo- versus groepsplegers;
- Plegers van fysiek versus verbaal geweld;
- Vroege (<18 jaar) en late (>18 jaar) starters;
- Eenmalige plegers, weinig-, meer- en veelplegers.

5.1.1 Solo- en groepsplegers

Het onderscheid tussen solo- en groepsplegers levert twee onderscheidende profielen op. Soloplegers zijn in vergelijking met groepsplegers vaker van het mannelijk geslacht en gemiddeld ouder wanneer zij hun eerste delict dan wel een geweldsdelict tegen een NS-medewerker plegen. Bovendien hebben soloplegers vaker eerder geweld tegen VPT-ers gebruikt, is vaker sprake van verbaal geweld en (dientengevolge) minder vaak sprake van letsel bij het slachtoffer. Wel hebben soloplegers meer registraties in BVH/HKS/CJIB in het algemeen – soloplegers vallen met name in de categorie veelplegers (>11 registraties) – en geweldsantecedenten in het bijzonder. De aanleiding voor het geweld is veelal gelegen in het vragen om een identificatie of vervoersbewijs of bestaat uit verzet bij aanhouding (zie ook tabel 5.1).[96]

---

95. Zie de beschrijving van de literatuur in hoofdstuk 2. We hebben voor een beperkt aantal (relatief makkelijk te meten) invalshoeken gekozen. Lastig meetbare variabelen, zoals het onderscheid tussen expressief en instrumenteel geweld, zijn buiten beschouwing gelaten.
96. In bepaalde gevallen tellen de aantallen niet op tot de totale groep van N=379. In dat geval zijn er op die betreffende variabelen missings, waardoor gemiddelden en totalen kunnen afwijken.

Tabel 5.1 – Profiel van solo- en groepsplegers (vervolg tabel op volgende pagina)[97]

	Solopleger		Groepspleger	
Geslacht	*aantal*		*aantal*	
Man**	288	92,9%	41	77,4%
Vrouw**	22	7,1%	12	22,6%
Type geweld				
Fysiek geweld**	152	49,0%	38	71,7%
Verbaal geweld**	158	51,0%	15	28,3%
	Solopleger		**Groepspleger**	
Vroege en late starters	*aantal*		*aantal*	
Leeftijd tijdens 1e delict*	299	21,9	42	18,5
Leeftijd tijdens incident**	308	29,0	51	21,7
Leeftijd tijdens 1e delict <18jaar	127	42,5%	24	57,1%
Leeftijd tijdens 1e delict >18jaar	172	57,5%	18	42,9%
Type pleger**	*aantal*		*aantal*	
Eenmalige plegers*	39	12,6%	19	35,8%
Weinigplegers	82	26,5%	20	37,7
Meerplegers	53	17,1	7	13,2
Veelplegers*	136	43,9	7	13,3
Criminele geschiedenis	*aantal*		*aantal*	
Aantal geweldsdelicten*	299	3,1	42	1,5
3 of meer geweldsdelicten*	118	39,5%	10	23,8%
Aantal registraties BVH/HKS**	310	17,5	53	7,2
Eerder geweld tegen VTP*	121	48,0%	14	30,4%
Registraties CJIB	*aantal*		*aantal*	
Verkeer[98]	310	4,2	53	2,8
Openbare orde	310	2,6	53	1,4
Alcohol	310	2,7	53	0,4
Zwartrijden	310	2,0	53	1,2
Verzet	310	1,8	53	0,8
Overig	310	0,5	53	0,2
Totaal*	310	14,5	53	7,0
Aanleiding geweld**	*aantal*		*aantal*	
Geweld na aanspreken op gedrag*	127	46,5%	35	74,5%
Geweld na vragen ID/VVB*	51	18,7%	3	6,4%
Geweld andere aanleiding[99]*	95	34,8%	9	19,1%

97. In bepaalde gevallen tellen de aantallen niet op tot de totale groep van N=379. In dat geval zijn er op die betreffende variabelen missings.
98. Dit moet als volgt worden gelezen: de 310 soloplegers hebben gemiddeld 4,2 verkeersregistraties bij het CJIB.
99. Dat betreft geweld bij aanhouding, geweld na verzoek om trein/station te verlaten en geweld 'uit het niets'. Idem voor volgende tabellen.

Vervolg tabel 5.1

Locatie geweld**	*aantal*		*aantal*	
Geweld in trein	97	33,7%	13	24,5%
Geweld in en buiten de trein*	38	13,2%	16	30,2%
Geweld op station	153	53,1%	24	45,3%
Andere omstandigheden feit	*aantal*		*aantal*	
Letsel (ja)**	83	26,8%	31	58,5%
Wapengebruik (ja)[100]	23	7,8%	6	11,3%
	Solopleger		**Groepspleger**	
Problemen op leefgebieden	*aantal*		*aantal*	
Opleiding[101]	60	43,5%	11	37,9%
Werk, inkomen schulden	218	83,5%	27	71,1%
Middelengebruik	121	52,6%	9	33,3%
Hulpverlening / psychisch	153	74,6%	24	75,0%
Thuissituatie	190	74,5%	25	62,5%

* p=<.05

** p=<.01

5.1.2 Verbale versus fysieke geweldplegers

Het onderscheid tussen verbale en fysieke geweldpleging levert weinig onderscheidende kenmerken op. Wel valt op dat fysieke geweldpleging vaker in groepsverband gepleegd wordt en personen die zich schuldig maken aan fysiek geweld minder antecedenten in BVH/HKS hebben en vaker tot de categorie ‘eenmalige plegers’ behoren. Het totaal aantal registraties in BVH/HKS ligt dan ook hoger voor verbale geweldsplegers (zie tabel 5.2).

100. De rest heeft geen wapen gebruikt. Idem voor volgende tabellen.
101. De categorie ‘geen problemen’ en ‘onduidelijk’ zijn achterwege gelaten in deze en volgende tabellen.

Tabel 5.2 – Profiel fysieke en verbale geweldplegers (vervolg tabel op volgende pagina)[102]

	Fysiek		Verbaal	
Geslacht	*aantal*		*aantal*	
Man	172	88,7%	172	93,0%
Vrouw	22	11,3%	13	7,0%
Aantal plegers				
Solopleger**	152	80,0%	158	91,3%
Groepspleger**	38	20,0%	15	8,7%
Vroege en late starters	*aantal*		*aantal*	
Leeftijd tijdens 1e delict	179	21,9	178	20,8
Leeftijd tijdens incident	190	27,2	185	28,7
Leeftijd tijdens 1e delict <18jaar	84	46,9%	76	42,7%
Leeftijd tijdens 1e delict >18jaar	95	53,1%	102	57,3%
Type pleger*	*aantal*		*aantal*	
Eenmalige plegers*	43	22,2%	18	9,7%
Weinigplegers	53	27,3%	53	28,6%
Meerplegers	33	17,0%	28	15,1%
Veelplegers*	65	33,5%	86	46,5%
	Fysiek		**Verbaal**	
Criminele geschiedenis	*aantal*		*aantal*	
Aantal geweldsdelicten	179	2,5	178	3,2
3 of meer geweldsdelicten	57	31,8	77	43,3%
Aantal registraties BVH/HKS**	194	12,4	185	21,4
Eerder geweld tegen VTP	77	42,5%	64	49,2%
Registraties CJIB	*aantal*		*aantal*	
Verkeer	194	3,5	185	4,6
Openbare orde	194	2,0	185	2,7
Alcohol	194	1,8	185	3,0
Zwartrijden	194	2,0	185	1,7
Verzet	194	1,5	185	1,9
Overig	194	0,4	185	0,5
Totaal	*194*	*11,6*	*185*	*15,3*
Aanleiding geweld	*aantal*		*aantal*	
Geweld na aanspreken op gedrag	82	47,1%	80	54,4%
Geweld na vragen ID/VVB	30	17,2%	25	17,0%
Geweld andere aanleiding	62	35,6%	42	28,6%
Locatie geweld*	*aantal*		*aantal*	
Geweld in de trein*	50	27,0%	61	38,4%
Geweld in en buiten de trein*	38	20,5%	16	10,1%
Geweld op station	97	52,4%	82	51,6%

102. In bepaalde gevallen tellen de aantallen niet op tot de totale groep van N=379. In dat geval zijn er op die betreffende variabelen missings.

Vervolg tabel 5.2

Andere omstandigheden feit	*aantal*		*aantal*	
Letsel (ja)**	104	53,6%	10	5,4%
Wapengebruik (ja)	12	6,6%	17	10,3%
Problemen leefgebieden	*aantal*		*aantal*	
Opleiding	38	38,4%	36	45,0%
Werk, inkomen schulden	131	82,4%	125	81,7%
Middelengebruik	60	46,9%	74	52,9%
Hulpverlening / psychisch	96	74,4%	92	76,7%
Thuissituatie	115	71,0%	104	70,7%

** p=<.05 ** p=<.01*

5.1.3 Vroege en late starters

Vroege starters zijn personen die voor het 18de levensjaar voor een strafbaar feit geregistreerd worden. Late starters zijn personen waarbij het eerste geregistreerde strafbare feit na het 18de levensjaar gepleegd is. Uit analyses blijkt dat vroege starters in vergelijking met late starters vaker van het mannelijk geslacht zijn, meer problemen kennen op twee leefgebieden ('opleiding' en 'hulpverlening en/of psychische problemen') en vaker behoren tot de categorie 'meerplegers'. Tegen de verwachting in hebben vroege starters niet significant meer antecedenten (totaal) in vergelijking met late starters, wel hebben zij vaker meer dan drie geweldsantecedenten. Ook hebben zij meer bekeuringen voor verkeersgerelateerde overtredingen, maar minder bekeuringen voor alcoholgerelateerde overtredingen (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 – Profiel vroege en late starters (vervolg tabel op volgende pagina).[103]

	Vroege starters		**Late starters**	
Geslacht	*aantal*		*aantal*	
Man*	153	95,6%	177	89,8%
Vrouw*	7	4,4%	20	10,2%
Aantal plegers	*aantal*		*aantal*	
Solopleger	127	84,1%	172	90,5%
Groepspleger	24	15,9%	18	9,5%
Type geweld	*aantal*		*aantal*	
Fysiek geweld	84	52,5%	95	48,2%
Verbaal geweld	76	47,5%	102	51,8%
Vroege en late starters[104]	*aantal*		*aantal*	
Leeftijd tijdens eerste incident	160	14,7	197	26,7
Leeftijd tijdens incident**	160	22,5	194	32,4

103. In bepaalde gevallen tellen de aantallen niet op tot de totale groep van N=379. In dat geval zijn er op die betreffende variabelen missings.

104. De andere variabelen die betrekking hebben op leeftijd zijn achterwege gelaten, omdat de indeling is gebaseerd op het onderscheid jonger dan 18 jaar (<18) of 18 jaar en ouder.

Vervolg tabel 5.3

Type pleger**	*aantal*		*aantal*	
Eenmalige plegers*	5	3,1%	34	17,3%
Weinigplegers*	41	25,6%	65	33,0%
Meerplegers*	38	23,8%	23	11,7%
Veelplegers	76	47,5%	75	38,1%
Criminele geschiedenis	*aantal*		*aantal*	
Aantal geweldsdelicten	160	3,1	197	2,7
3 of meer geweldsdelicten**	76	47,5%	58	29,4%
Aantal registraties BVH/HKS	160	18,5	197	15,7
Eerder geweld tegen VTP	66	49,6%	73	46,2%
	Vroege starters		**Late starters**	
Registraties CJIB	*aantal*		*aantal*	
Verkeer*	160	5,2	197	3,4
Openbare orde	160	2,0	197	2,9
Alcohol*	160	1,0	197	3,8
Zwartrijden	160	1,8	197	2,0
Verzet	160	1,8	197	1,8
Overig	160	0,5	197	0,5
Totaal	160	12,9	197	15,0
Aanleiding geweld	*aantal*		*aantal*	
Geweld na aanspreken op gedrag	64	47,8%	86	51,2%
Geweld na vragen ID/VVB	28	20,9%	26	15,5%
Geweld andere aanleiding	42	31,3%	56	33,3%
Locatie geweld	*aantal*		*aantal*	
Geweld in de trein	44	31,7%	61	33,2%
Geweld in en buiten de trein	27	19,4	21	11,4%
Geweld op station	68	48,9%	102	55,4%
Andere omstandigheden feit	aantal		*aantal*	
Letsel (ja)	49	30,6%	54	27,4%
Wapengebruik (ja)	8	5,5%	19	10,4%
Problemen op leefgebieden	aantal		*aantal*	
Opleiding (problemen)*	50	51,5%	24	32,0%
Werk, inkomen schulden (problemen)	111	83,5%	138	84,1%
Middelengebruik (problemen)	55	43,0%	78	57,4%
Hulpverlening / psychische problemen*	97	82,9%	88	70,4%
Thuissituatie (problemen)	99	70,7%	113	73,9%

** p=<.05 ** p=<.01*

5.1.4 Eenmalige plegers, weinig-, meer- en veelplegers

Op basis van het onderscheid tussen eenmalige plegers en weinig-, meer- en veelplegers komen duidelijke verschillen naar voren tussen enerzijds de veelplegers en – in mindere mate de meerplegers – en anderzijds de verdachten met weinig of één antecedent. Personen met relatief veel antecedenten zijn – onder andere - vaker individueel betrokken bij een geweldsdelict, starten hun criminele carrière op jongere leeftijd, gebruiken vaker verbaal geweld (en veroorzaken dus minder vaak letsel) en zijn vaker van het mannelijk geslacht. Ook valt op dat deze groep personen in grotere mate eerder geweld heeft gebruikt tegen VPT-ers en ook bij het CJIB een 'bekende groep' is. Bovendien ervaart deze groep in hogere mate problemen op alle door ons onderscheiden leefgebieden (zie tabel 5.4).

Tabel 5.4 – Profiel naar aantal antecedenten (vervolg tabel op volgende pagina)[105]

	Eenmalig		Weinig		Meer		Veel	
Geslacht	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Man**	46	75,4%	93	87,7%	56	91,8%	149	98,7%
Vrouw**	15	24,6%	13	12,3%	6	8,2%	2	1,3%
Aantal plegers	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Solopleger**	39	67,2%	82	80,4%	53	88,3%	136	95,1%
Groepspleger**	19	32,8%	20	19,6%	7	11,7	7	4,9%
Type geweld	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Fysiek geweld*	43	70,5	53	50,0%	33	54,1%	65	43,0%
Verbaal geweld*	18	29,5%	53	50,0%	28	45,9%	86	57,0%
Vroege en late starters	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Leeftijd tijdens 1e delict**	61	28,2	106	23,0	61	18,6	151	19,5
Leeftijd tijdens incident**	58	28,9	106	26,6	61	24,1	151	30,0
Leeftijd tijdens 1e delict <18jaar**	5	12,8%	41	38,7%	38	62,3%	76	50,3%
Leeftijd tijdens 1e delict >18jaar**	34	87,2%	65	61,3%	23	37,7%	75	49,7%
Criminele geschiedenis								
Aantal geweldsdelicten**	39	0,6	106	0,9	61	1,9	151	5,2
Meer dan 3 geweldsdelicten**	0	0%	6	5,7%	21	34,8%	107	70,9%
Aantal registraties BVH/HKS	61	1	106	3,2	61	8,15	151	34,3
Eerder geweld tegen VTP**	4	7,0%	27	32,1%	27	51,9%	83	70,3%
Registraties CJIB	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Verkeer**	61	1,5	106	3,2	61	4,2	151	5,6
Openbare orde**	61	0,1	106	0,6	61	1,8	151	4,8
Alcohol**	61	0,1	106	0,3	61	0,7	151	5,5
Zwartrijden**	61	0,5	106	0,8	61	1,6	151	3,2
Verzet**	61	0,2	106	0,2	61	1,0	151	3,2

105. In bepaalde gevallen tellen de aantallen niet op tot de totale groep van N=379. In dat geval zijn er op die betreffende variabelen missings.

Overig**	61	0,1	106	0,1	61	0,3	151	0,9
Totaal**	61	2,4	106	5,5	61	10,6	151	24,5
Aanleiding geweld	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Geweld na aanspreken op gedrag	30	57,7%	54	61,4%	21	39,6%	57	44,5%
Geweld na vragen ID/VVB	4	7,7%	15	17,0%	9	17,0%	27	21,1%
Geweld andere aanleiding	18	34,6%	19	21,6%	23	43,4%	44	34,4%
Locatie geweld	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Geweld in de trein	14	25,0%	29	29,3%	21	38,2%	47	35,1%
Geweld in en buiten de trein	11	19,6%	21	21,2%	3	5,5%	19	14,2%
Geweld op station	31	55,4%	49	49,5%	31	56,4%	68	50,7%
	Eenmalig		**Weinig**		**Meer**		**Veel**	
Andere omstandigheden feit	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Letsel (ja)*	29	47,5%	25	23,6%	19	31,1%	41	27,2%
Wapengebruik (ja)	6	10,7	13	13,4	3	5,5	7	5,0
Problemen op leefgebieden	*aantal*		*aantal*		*aantal*		*aantal*	
Opleiding**	5	20,0%	10	21,7%	15	42,9%	44	60,3%
Werk, inkomen schulden**	25	56,8%	57	78,1%	42	80,8%	132	92,3%
Middelengebruik**	7	43,8%	22	31,4%	14	31,1%	91	66,4%
Hulpverlening / psychisch**	11	39,3%	35	58,3%	36	83,7	106	89,8
Thuissituatie**	17	43,6	48	62,3	34	64,2	120	85,7

** p=<.05 ** p=<.01*

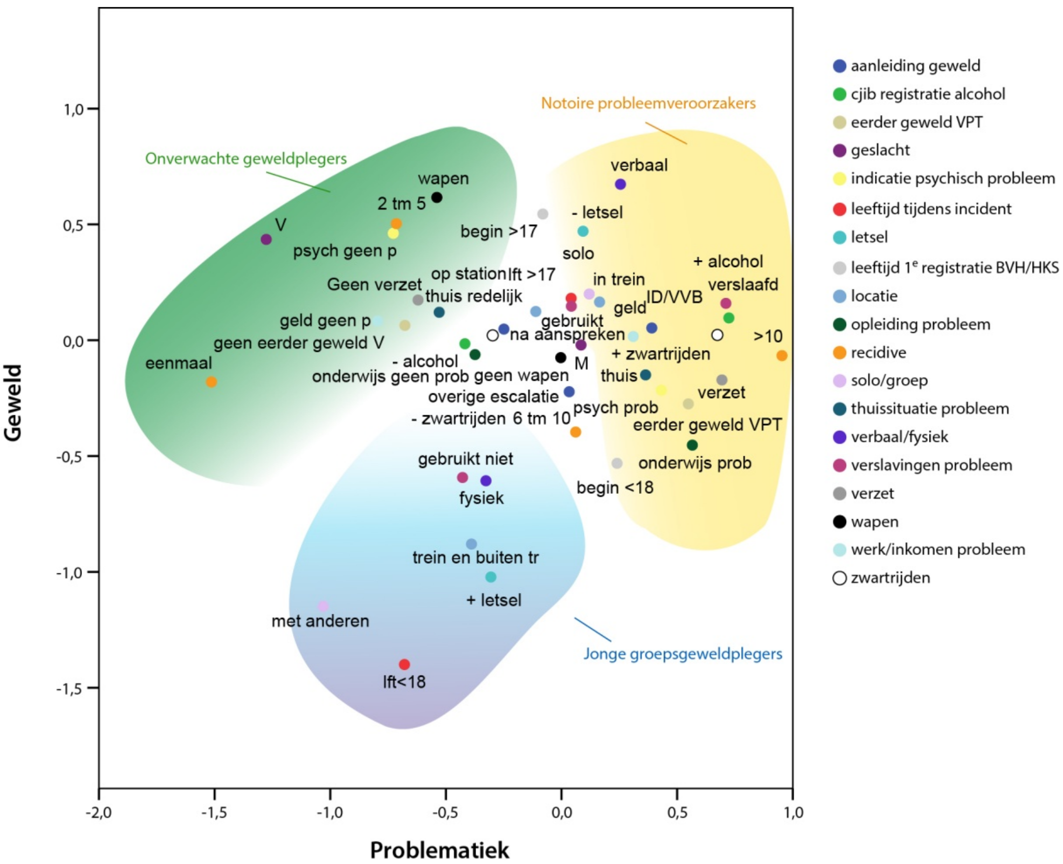
5.2 Profielen met behulp van de statistiek

In de vorige paragraaf zijn diverse mogelijke typen geweldplegers aan de orde gekomen op basis van indelingen uit de wetenschappelijke literatuur. Er is sprake van overlap omdat het dezelfde onderzoekspopulatie betreft en variabelen verband met elkaar kunnen houden. Om die reden hebben we met statistische technieken getracht (in casu Homals) om die onderlinge verbanden tot uitdrukking te brengen op twee dimensies. Let op: het is een exploratieve techniek die vooral noopt tot interpretatie van de gegevens in hun onderlinge samenhang. In figuur 5.1 staan de resultaten van de Homals-analyse weergegeven. De eerste, horizontale dimensie kan de problematiekdimensie worden genoemd. Die loopt van links naar rechts. Links staan de geweldplegers zonder problemen op de in dit onderzoek onderscheiden leefgebieden, rechts de geweldplegers die daarop wel problemen ondervinden. De tweede, verticale dimensie kan de geweldsdimensie worden genoemd. Onderin staan geweldplegers die fysiek geweld toepassen en letsel veroorzaken, bovenin staan plegers van verbaal geweld (zonder letsel).

Binnen de twee dimensies kunnen grofweg drie groepen worden onderscheiden. Die zijn aangegeven met verschillende kleuren die naar het midden vervagen en in elkaar overlopen. Dat is gedaan om te benadrukken dat het geen vast omlijnde typen geweldplegers zijn en dat in de praktijk allerlei combinaties van kenmerken en achtergronden kunnen voorkomen. Het casusmateriaal dat later in dit hoofdstuk

wordt gepresenteerd bevestigt dit gegeven. Met name de onderwerpen die in het midden van de figuur zijn geplaatst hebben weinig onderscheidende betekenis en kunnen – afhankelijk van de interpretatie – bij verschillende groepen worden ingedeeld. De verschillende kleurvlakken suggereren geen ontwikkelingspad, in de praktijk kan een first offender zonder problemen uitgroeien tot een notoire probleemveroorzaker.

Figuur 5.1 – Profielen op basis van explorerende statistiek.

Groep 1: notoire probleemveroorzakers

De eerste groep (rechterkant van het figuur) bestaat uit *notoire probleemveroorzakers*. Ze kampen met problemen op het gebied van opleiding, psychisch welbevinden en middelengebruik (verslaafd). Deze groep heeft eerder geweld gebruikt tegen VPT-ers en eerder bekeuringen gehad voor zwartrijden. Ze horen tot de categorie veelplegers die voor hun 18e jaar staan geregistreerd voor een delict. Het geweldsdelict, dat zowel fysiek als verbaal van aard kan zijn, vindt in de trein plaats, na controle van hun vervoersbewijs en/of ID en heeft vaak een solistisch karakter. Ze kunnen verzet plegen bij hun aanhouding en hebben de nodige bekeuringen gekregen voor het nuttigen van alcohol op plaatsen waar dat niet is toegestaan.

Casus:
Een bekende zwartrijder wordt aangesproken op het station omdat hij een andere man bij de keel heeft gepakt. Terwijl de zwartrijder het station uitloopt provoceert hij NS-medewerkers door hen uit te schelden en te bedreigen.

Casus:
Een dronken man in de trein heeft geen geldig vervoersbewijs en weigert een identificatiebewijs te tonen. Nadat hij de betrokken NS-medewerker uitscheldt, wordt hij aangehouden. Een collega van deze NS-medewerker verklaart: 'ik herken de man als een persoon welke wel vaker lastig is in de trein en met enige regelmaat van mij en mijn collega's proces-verbalen krijgt. De man kwam ditmaal erg onder invloed op mij over'.

Casus:
Een man zit met zijn voeten op de bank en heeft een ongeldig vervoersbewijs. Hij wil niet meewerken aan het uitschrijven van een uitstel van betaling en neemt een dreigende houding aan wanneer hem gevraagd wordt mee te gaan naar het perron. Eenmaal op het perron weigert hij zijn identificatiebewijs te tonen en doet hij volgens NS-medewerkers alsof hij een blikje bier naar hen wil gooien. Hij wordt aangehouden.

Casus:
Tijdens een controle van vervoersbewijzen ligt een man met zijn voeten op de bank te slapen. Hij kan geen vervoersbewijs overhandigen en hij ruikt naar het gebruik van alcohol. De NS-medewerker wordt uitgescholden en in de deuropening van de trein spuugt de man deze in het gezicht en haar en op de kleding.

Groep 2: jonge groepsgeweldplegers

De tweede groep (onderin de figuur) wordt gevormd door jonge plegers die in groepsverband vooral fysiek geweld plegen (in de trein en erbuiten). Dat wil overigens niet zeggen dat de groep als geheel geweld pleegt. Het geweld kan ook worden gepleegd door een individueel persoon binnen de groep. In de meeste gevallen loopt het slachtoffer letsel op. Van problemen op de diverse leefgebieden lijkt bij deze plegers geen of weinig sprake. Deze groep kan worden aangemerkt als *jonge groepsgeweldplegers*.

Casus:
Er wordt verzocht om assistentie in de trein vanwege het gedrag van twee jongens. Bij het aanspreken van deze jongens wordt een van hen agressief en bedreigt hij de NS-medewerkers: 'ik onthoud jullie gezichten, ik kom jullie opzoeken, kankerlijers, wacht maar, ik kom wel achter jouw naam, ik weet waar je werkt'. Het incident escaleert tot lichamelijk geweld waarbij deze jongen meermaals tegen been van de NS-medewerker aantrapt. De dader wordt aangehouden.

Casus:
Een jongen wordt aangesproken op het station omdat hij rookt buiten de rookzone. Een vriend van deze jongen bemoeit zich met de situatie op een dusdanige wijze dat hij aangehouden wordt. De jongen doet tijdens deze aanhouding meermaals (pogingen tot) slaan en schoppen van de NS-medewerker. Deze houdt hier geen verwondingen aan over.

Casus:
Een jongen heeft geen geldig vervoersbewijs en wordt daarop aangesproken. De rest van de vriendengroep gaat zich er mee bemoeien en belaagt de conducteur. Als medewerkers van Service &Veiligheid ter plaatse komen, worden de jongens weggestuurd. Een jongen doet een poging tot het slaan op het achterhoofd van conducteur, waarop deze wordt aangehouden.

Casus:
Een groepje jongeren in trein reist zonder geldig vervoersbewijs. De conducteur spreekt ze aan en op eerstvolgende station verlaten ze de trein. Op het perron worden de jongens agressief en mishandelen ze de conducteur met zijn allen ernstig. De daders weten in eerste instantie weg te rennen, maar worden later aangehouden.

Intermezzo: Letsel 'verklaard'
In een aparte analyse (regressie) is nagegaan welke factoren ertoe leiden dat het slachtoffer van (fysiek) geweld daaraan letsel overhoudt. Er is daarbij geen onderscheid gemaakt naar soort letsel; er is uitgegaan van de registratie van de NS.

Het blijkt dat mannen, in groepsverband, die voor een delict staan geregistreerd en worden aangesproken op hun gedrag, geweld gebruiken dat letsel tot gevolg heeft.

Groep 3: Onverwachte geweldpleger

In groep drie, aan de linkerkant van het figuur, zijn de geweldplegers te vinden die geen problemen ondervinden op de diverse leefgebieden (inkomen, werk, onderwijs, thuissituatie). Ze horen tot de categorie eenmalige of weinigplegers. Hier zijn ook de vrouwelijke geweldplegers te vinden. Ze hebben geen eerder geweld tegen VPT-ers toegepast en plegen geen verzet. Er is geen sprake van verslaving. Het geweldgebruik tegen de NS-medewerker is vooral verbaal van aard, hoewel ook hierop uitzonderingen te noemen zijn. Deze groep kan worden getypeerd als de *onverwachte geweldpleger* omdat er op het eerste gezicht geen reden is om geweld te verwachten (zoals bijvoorbeeld bij groep luidruchtige jongelui of een notoire zwartrijder die wordt aangesproken).

Casus:
Vier meisjes in de trein krijgen ieder een uitstel van betaling omdat ze reizen zonder geldig vervoersbewijs. Ze werken niet mee bij het uitschrijven van de boete, mogelijk omdat zij tijd willen rekken. De hoofdconducteur wordt uitgescholden. Op het eerstvolgende station staat betrokkene in de deuropening van de trein en gooit een van de meisjes vanaf het perron een vol blikje cola in het gezicht van de NS-medewerker.

Casus:
In de trein vouwt een man zijn vouwfiets niet op, waarop hij wordt aangesproken door een NS-medewerker. De man klapt zijn fiets in. Even later blijkt de fiets toch weer uitgevouwen te zijn. Als de man hierop wordt aangesproken en het tevens blijkt dat hij geen geldig vervoersbewijs heeft, wordt de man kwaad: 'Je bent een klootzak, en je bent een racist. Ik ga je zo buiten opwachten en dan ga ik je pakken dus let maar op. Ik heb een mes bij me!' Vanwege deze bedreiging wordt de man aangehouden. Hij blijkt een schroevendraaier in zijn tas te hebben zitten.

Casus
Als een man door een NS-medewerker wordt aangesproken omdat hij fietst door de stationshal reageert hij met: ‘wat moet je nou met je %&(*@?’ Tijdens het vorderen van zijn identiteitsbewijs scheldt en dreigt hij naar betrokken medewerker en zijn toegesnelde collega’s, waarna de man wordt aangehouden voor belediging en bedreiging.

5.3 Resumé

Op basis van delict- en verdachtengegevens zijn in dit hoofdstuk profielen van geweldplegers aan bod gekomen. Op basis van wetenschappelijke publicaties is voor verschillende invalshoeken gekozen om geweldplegers nader te onderscheiden: 1) solo- versus groepsplegers, 2) plegers van fysiek versus verbaal geweld, 3) vroege (<18 jaar) en late (>18 jaar) starters en 4) eenmalige plegers, weinig-, meer- en veelplegers. Met name op basis van de laatstgenoemde indeling komen duidelijke verschillen naar voren tussen enerzijds de veelplegers en – in mindere mate de meerplegers – en anderzijds de verdachten met weinig of één antecedent. Personen met relatief veel antecedenten zijn significant vaker individueel betrokken bij een geweldsdelict, starten hun criminele carrière op jongere leeftijd, gebruiken vaker verbaal geweld (en veroorzaken dus minder vaak letsel) en zijn vaker van het mannelijk geslacht. Ook valt op dat deze groep personen in grotere mate eerder geweld heeft gebruikt tegen VPT-ers en ook bij het CJIB een ‘bekende groep’ is, in vergelijking met de groep die minder antecedenten heeft. Bovendien ervaart deze groep in hogere mate problemen op alle door ons onderscheiden leefgebieden.

Aanvullend is een Homals-analyse uitgevoerd om te bekijken in hoeverre sprake is van samenhang tussen delict- en daderkenmerken. Op basis van deze analyse kunnen drie profielen van geweldplegers tegen NS-personeel worden onderscheiden. Dit zijn de notoire probleemveroorzakers, jonge groepsgeweldplegers en onverwachte geweldplegers.

6 Onderzoeksvragen beantwoord

Met dit onderzoek hebben wij een nader beeld willen schetsen van de geweldsincidenten tegen NS-personeel in treinen en op stations en de plegers van dergelijke feiten. Daarbij gaat het om twee hoofdvragen: aan welke feiten maken zij zich schuldig en hoe kunnen deze feiten worden getypeerd, en welk type geweldplegers kunnen worden onderscheiden en wat zijn hun kenmerken? Beide vragen met en de antwoorden komen hieronder aan de orde. Daarbij zijn globaal de deelonderzoeksvragen als uitgangspunt genomen (zie hoofdstuk 1).

6.1 Geweldsincidenten op en rond het spoor

Allereerst is nagegaan hoe 1.412 geregistreerde incidenten van geweld tegen NS-personeel getypeerd kunnen worden in termen van type geweld, wapengebruik, locatie, tijdstip, dadergroep (solo of groep) en faciliterende omstandigheden (zoals middelengebruik).

Vormen van geweld en wapengebruik

Op grond van de registratiegegevens van de NS blijkt dat bijna tweederde van de incidenten als verbaal geweld kan worden aangemerkt. Het betreft overwegend incidenten die in de categorie ‘verbale agressie’ kunnen worden geplaatst; daarnaast is sprake van bedreiging met en zonder wapen. Daadwerkelijk fysiek geweld komt in iets meer dan een derde van alle incidenten die in 2014 geregistreerd werden voor. Rondom 408 incidenten was sprake van het slaan of schoppen van NS-medewerkers. Daarnaast zijn er 110 ‘spuugincidenten’ geregistreerd. Van alle geregistreerde incidenten leidt dertien procent tot letsel bij één of meerdere NS-medewerkers. Het risico op letsel neemt met name toe wanneer mannen in groepsverband die reeds voor een delict geregistreerd staan worden aangesproken op hun gedrag. De mate van wapengebruik bij fysiek en verbaal geweld bedraagt in beide gevallen circa zeven procent. Wanneer een wapen gebruikt wordt om mee te gooien, slaan of steken betreft het overwegend een voorwerp dat bij toeval in de directe omgeving aanwezig is (zoals een blikje, fles, paraplu of wandelstok); soms is het een mes. Bij geen enkel geregistreerd incident is een vuurwapen gebruikt.

Hotspots en hottimes

Qua locatie – in de trein of juist op het station/in de stationsomgeving – komen verbale agressie en het bespugen van personeel significant vaker voor in de trein, terwijl lichamelijk geweld en bedreigen met een wapen significant vaker voorkomen op het station of in de stationsomgeving. Dit heeft voornamelijk te maken met het feit dat op het station de aanhoudingen plaatsvinden na een soms al problematische situatie in de trein. De mate waarin medewerkers zonder een wapen bedreigd worden, verschilt tussen beide ‘settings’ niet. Van alle geregistreerde incidenten vindt de

meerderheid (64 procent) plaats in de trein. Dit gebeurt op in totaal 291 unieke trajecten, waarbij zich op drie procent van de trajecten dertien procent van alle incidenten voordoen. Dit zijn met name trajecten binnen de Randstad. De twee trajecten die hierbuiten liggen, zijn trajecten in de provincie Limburg. Agressie op stations en/of in de stationsomgeving concentreert zich op vier van de circa 400 treinstations. Dit zijn de centrale stations van Amsterdam, Eindhoven, Rotterdam en Utrecht.

Wat betreft het moment waarop incidenten plaatsvinden vallen verschillende dingen op. Op maandniveau zijn januari en februari relatief gezien rustige maanden, terwijl in de zomermaanden juni, augustus en september juist bovengemiddeld veel incidenten plaatsvinden. De "rust" van de eerstgenoemde wintermaanden is echter relatief: ook dan vinden er nog steeds respectievelijk 88 en 92 incidenten plaats (dus zeker 3 per dag). Daarnaast valt op dat het aantal incidenten op weekenddagen (vrijdag tot en met zondag) aanmerkelijk hoger ligt dan op de overige doordeweekse dagen. Onrustige tijden zijn met name de avonduren (van 18:00 tot 00:00 uur), hoewel ook opvalt dat in de nacht van vrijdag op zaterdag en van zaterdag op zondag meer dan tweemaal zoveel incidenten plaatsvinden als op andere doordeweekse ochtenden.

Solo- en groepsplegers en middelengebruik

Zowel bij fysiek als bij verbaal geweld is dertien procent van de incidenten gepleegd door meer dan één persoon. Over de mogelijke rol van alcohol- en/of drugsgebruik van de dader wordt in de beschrijving van een incident nauwelijks iets vastgelegd. Op grond van de wel aanwezige gegevens zou het bij minimaal acht procent van de geweldsincidenten gaan om een incident waarbij de dader onder invloed van een middel of middelen is.

'Verwarde personen' en geweld tegen NS-personeel

Uitgaande van de definitie van 'verwarde personen' van het *Aanjaagteam verwarde personen* werd specifiek binnen de categorie van plegers met (informatie over) psychische problemen gekeken naar indicaties van 'verward gedrag' in de publieke ruimte (politiecode e33, 'verward', 'zwever'). Volgens de politieregistratie bleek dit bij 64 van de 188 plegers met psychische problemen zo te zijn. Dit is zeventien procent van alle geanalyseerde geweldplegers. Op grond van de incidentregistratie van de NS blijkt een kwart van de incidenten te maken te hebben met verwarde personen. Beide resultaten zijn evenwel indicatief, vooral omdat in beide registraties ook bij veel incidenten en plegers geen informatie voorhanden is om het beeld op dit front goed te kunnen beoordelen. Bovendien gaat achter de term 'verward persoon' een heterogene groep schuil.

Geweldsbevorderende omstandigheden

Het onderzoek heeft weinig informatie opgeleverd over omstandigheden die het geweld bevorderen, zoals die in de literatuur naar voren komen, omdat deze informatie bijna nooit in de beschrijving van een incident aan bod komt. Wel komt in de verschillende geraadpleegde bronnen middelengebruik meermaals naar voren als negatieve facilitator van geweld.

Aanpak in het buitenland

Met betrekking tot maatregelen in het buitenland is er gekeken naar maatregelen tegen geweld tegen OV-personeel. In België is er sprake van een repressief beleid richting de daders en bestaat er een speciale (politie)dienst die uitvoering geeft aan veiligheidsgerelateerde taken op de stations. In Duitsland staat het onderwerp 'agressie en geweld in het openbaar vervoer' sinds 2009 op de politie agenda, resulterend in meerdere maatregelen. In Groot-Brittannië is aandacht voor de bejegening van (bus)passagiers, het proactief signaleren van (potentiële) geweldplegers en de aanpak van deze doelgroep. Daarnaast wordt treinpersoneel aangemoedigd om van alle verbale en fysieke geweldsincidenten melding te maken ten behoeve van het sturen op informatie. Dit laatste aspect is ook duidelijk te zien bij de aanpak door de NS in Nederland.

6.2 Typen geweldplegers

In het tweede deel van het onderzoek zijn de geweldplegers nader onder de loep genomen.

Algemene kenmerken

Van de personen die in 2014 geweld tegen een NS-medewerker hebben toegepast is negen procent vrouw. Tien procent van de totale groep is minderjarig ten tijde van het geweldsincident. Bijna een kwart van de geweldplegers komt uit een van de G4-steden, een derde is afkomstig uit de G-32 steden. Meer dan een derde van de geweldplegers (37,2%) heeft zich eerder schuldig gemaakt aan geweld tegen werknemers met een publieke taak, waaronder (ook) medewerkers binnen het openbaar vervoer. Gemiddeld was elk individu zestien keer in beeld bij de politie als verdachte van andere incidenten. Slechts zestien procent is als *first offender* aan te merken, in de zin dat hij of zij nog nooit eerder met de politie in aanraking is gekomen vanwege (een verdenking van) het plegen van een strafbaar feit c.q. overtreding. Vermogensdelicten zijn binnen de groep geweldplegers het sterkst vertegenwoordigd met 27 procent, gevolgd door feiten die betrekking hebben op fysiek geweld en bedreiging (18%). Daarnaast bestaat tien procent van de geregistreerde feiten uit overtredingen van de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Een groot deel van de geweldplegers ervaart problemen op het gebied 'werk, inkomen en schulden', bijna een vijfde benoemt een problematisch verlopen(de) opleiding, bij 58% is sprake van

(problematisch) middelengebruik, bijna de helft heeft psychische problemen en/of heeft hulpverlening daarvoor (gehad) en 57% zit in een problematische thuissituatie (geen vaste woon – of verblijfplaats, ruzie thuis etc.).

Geweldplegers nader ingedeeld

Geweldplegers kunnen op verschillende wijzen worden ingedeeld. In dit onderzoek levert het onderscheid tussen fysieke en verbale geweldplegers te weinig aanknopingspunten om te kunnen spreken van twee van elkaar te onderscheiden groepen. Het onderscheid tussen groepsplegers en soloplegers daarentegen geeft meer inzicht in de onderscheidende kenmerken, waarbij opvalt dat solisten vaker verbaal geweld gebruiken en veel antecedenten hebben. Het onderscheid naar aantal antecedenten (eenmalige pleger, weinig- meer- en veelpleger) biedt veel inzicht in de verschillen tussen de subgroepen.

Analyses laten zien dat personen met relatief veel antecedenten vaker individueel een geweldsdelict (in plaats van samen met anderen) plegen), hun criminele carrière op jongere leeftijd starten, vaker verbaal geweld gebruiken (en dus minder vaak letsel veroorzaken) en vaker van het mannelijk geslacht zijn. Ook valt op dat deze groep personen in grotere mate eerder geweld heeft gebruikt tegen VPT-ers en ook bij het CJIB een 'bekende groep' is. Bovendien ervaart deze groep in hogere mate problemen op alle door ons onderscheiden leefgebieden ('werk, inkomen en schulden', 'opleiding', 'middelengebruik', 'hulpverlening en psychische problemen' en 'thuissituatie').

De kans op fysiek geweld c.q. letsel is echter groter bij groepen (jonge)mannen die worden aangesproken op hun gedrag door een NS-medewerker. Anders dan de notoire probleemveroorzakers hebben zij geen lange historie van antisociaal gedrag, sterker nog: een groot deel is *first offender*. Ze ondervinden in (veel) mindere mate problemen op de verschillende leefgebieden. Het geweld kan mogelijk worden verklaard vanuit groepsdynamische aspecten, iets wat ook op andere terreinen dan het openbaar vervoer herkenbaar is (denk aan voetbalhooligans). Als groep wanen zij zich sterk en anoniem.

Geïntegreerde profielen geweldplegers

Op basis van een Homals-analyse kunnen drie geïntegreerde profielen (dader- en delictkenmerken) van geweldplegers tegen NS-personeel worden onderscheiden, die mogelijk als referentie kunnen dienen voor het ontwikkelen van verschillende (preventieve) aanpakken.

Notoire probleemveroorzakers. De plegers in deze groep kampen met problemen op het gebied van opleiding, psychisch welbevinden en middelengebruik (alcohol). Deze groep heeft eerder geweld gebruikt tegen VPT-ers en eerder bekeuringen gehad voor zwartrijden. Ze horen tot de categorie veelplegers die voor hun 18e jaar staan geregistreerd voor een delict. Het geweldsdelict, dat zowel fysiek als verbaal van aard kan zijn, vindt in de trein plaats, na controle van hun vervoersbewijs en/of

ID en heeft vaak een solistisch karakter. Ze kunnen verzet plegen bij hun aanhouding en hebben de nodige bekeuringen gekregen voor het nuttigen van alcohol op plaatsen waar dat niet is toegestaan.

Jonge groepsgeweldplegers. De tweede groep wordt gevormd door jonge plegers die in groepsverband vooral fysiek geweld plegen (in de trein en erbuiten). Dat wil overigens niet zeggen dat de groep als geheel geweld pleegt. Het geweld kan ook worden gepleegd door een individueel persoon binnen de groep. Het slachtoffer loopt meestal letsel op. Van problemen op de diverse leefgebieden lijkt geen of weinig sprake.

Onverwachte geweldpleger. In groep drie zijn de geweldplegers te vinden die geen problemen ondervinden op de diverse leefgebieden (inkomen, werk, onderwijs, thuissituatie). Ze horen tot de categorie eenmalige of weinigplegers. Hier zijn ook de vrouwelijke geweldplegers te vinden. Ze hebben geen eerder geweld tegen VPT-ers toegepast en plegen geen verzet. Er is geen sprake van verslaving. Het geweldgebruik tegen de NS-medewerker is vooral verbaal van aard, hoewel ook hierop uitzonderingen te noemen zijn. Deze groep kan worden getypeerd als de onverwachte geweldpleger omdat er op het eerste gezicht geen reden is om geweld te verwachten (zoals bijvoorbeeld bij groep luidruchtige jongelui of een notoire zwartrijder die wordt aangesproken).

Referenties

Abraham, M., S. Flight & W. Roorda (2011). *Agressie en geweld tegen werknemers met een publieke taak Onderzoek voor Veilige Publieke Taak 2007 - 2009* – 2011. Amsterdam: DSP-groep.

Adang, O., N. Kop, H. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom (2006). *Omgaan met conflictsituaties; op zoek naar goede werkwijzen bij de politie.* Zeist: Uitgeverij Kerckebosch BV.

Babchishin, K.M., R.K. Hanson & C.A. Hermann (2011). The characteristics of online sex offenders: a meta-analysis. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 23(1): 92-123.

Babcock, J.C., A.L.T. Tharp, C. Sharp, W. Heppner & M.S. Stanford (2014). Similarities and differences in impulsive/premeditated and reactive/proactive bimodal classifications of aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 19(3): 251-262.

Bakker, I., L. Drost & W. Roeleveld (2010). *Wat hebben geweldplegers gemeen? Een typologie van plegers van geweld tegen de publieke taak en geweld.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Beck, A., A.J. Heinz & A. Heinz (2014). Translational clinical neuroscience perspectives on the cognitive and neurobiological mechanisms underlying alcohol-related aggression. In K.A. Miczek & A. Meyer-Lindberg (eds.), *Neuroscience of Aggression* (pp. 444-474).

Bondü, R. & H. Scheithauer (2015). Kill one or kill them all? Differences between single and multiple victim school attacks. *European Journal of Criminology*, 12(3): 277-299.

Borum, R., R. Frein & B. Vossekuil (2012). A dimensional approach to analysing lone offender terrorism. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5): 389-396.

Brekelmans, J., J. van den Tillaart & G. Homburg (2013). *Metamonitor Veilige Publieke Taak 2013*. Amsterdam: Regioplan.

Brennan, I.R., S.C. Moore & J.P. Shepherd (2010). Aggression and attitudes to time and risk in weapon-using violent offenders. *Psychiatry Research*, 178(3): 536-539.

Briggs, P., W.T. Simon & S. Simonsen (2011). An exploratory study of internet-initiated sexual offences and the chat room sex offender: Has the internet enabled a new typology of sex offender? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 23(1): 72-91.

Bruinsma, M., L. Balogh & J. de Muijnck (2008). *Geweld onder invloed. Evaluatie van een nieuwe werkwijze van de politie gericht op versterking van de informatiepositie ten aanzien van alcohol- en drugsgebruik door geweldplegers*. Tilburg: IVA.

Bruinsma, M., T. van Ham, M. Hardeman & H. Ferwerda (2015). *Aangifte onder nummer. Implementatie, toepassing en eerste resultaten van de nieuwe regeling 'Aangifte onder nummer'.* Arnhem: Bureau Beke.

Carlson, R.G. & K.D. Jones (2010). Continuum of conflict and control: a conceptualization of intimate power violence typologies. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 000(00): 1-7.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2016). *Veiligheidsmonitor* 2015. CBS, Den Haag.

Chu, C.M. & S.D.M. Thomas (2010). Adolescent sexual offenders: The relationship between typology and recidivism. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22(2): 218-233.

Cunha, O. & R.A. Gonçalves (2013). Intimate partner violence offenders: Generating a data-based typology of batterers and implications for treatment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 5(2): 131-139.

Daele, S. van & T. vander Beken (2010). Exploring itinerant crime groups. European *Journal on Criminal Policy and Research*, 16(1): 1-13.

Darke, S., M. Torok, S. Kaye, J. Ross & R. McKetin (2010). Comparative rates of violent crime among regular methamphetamine and opioid users: offending and victimization. *Addiction*, 105(5): 916-919.

Dodge, K.A. (1991). The structure and function of reactive and proactive aggression. In: Pepler, D.J. & K.H. Rubin (eds.), *The development and treatment of childhood aggression* (pp. 201-218). New Jersey: Hillsdale.

Dodge, K.A. & J.D. Coie (1987). Social information processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6): 1146 -1158.

Dongen, J.D.M. van, N.M.L. Buck & H.J.C. van Marle (2013). First offenders with psychosis: Justification of a third type within the early/late start offender typology. *Crime & Delinquency*, 60(1): 126-142.

Duijvestijn, H.H. (2004). *Uitgaansgeweld: oorzaken en preventie*. Den Haag: Stichting Maatschappij en Onderneming.

Erpecum, I. van (2005). *Van afzijdigheid naar betrokkenheid, preventieve strategieën tegen geweld*. Den Haag: CCV.

Es, A. van der (2012). *Groepsdynamiek bij overvallen. Worden daders van overvallen beïnvloed door een groep?* Enschede: Universiteit Twente & Politie Twente.

Ferwerda, H.B. & I. van Leiden (2005). *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Arnhem: Bureau Beke

Ferwerda, H., N. van Hasselt, T. van Ham & L. Voorham (2012). *De juiste snaar. Professionals met een publieke taak en de omgang met overlast, agressie en geweld als gevolg van alcohol- en/of druggebruik*. Arnhem/Utrecht: Bureau Beke/Trimbos-Instituut.

Fulwiler, C., J. Eckstine & S. Kalsy (2005). Impulsive-aggressive traits, serotonin function, and alcohol-enhanced aggression. *Journal of Clinical Pharmacology*, 45(1): 94-100.

Giancola, P.R., E.L. Helton, A.B. Osborne, M.K. Terry, A.M. Fuss & J.A. Westerfield (2002). The effects of alcohol and provocation on aggressive behavior in men and women. *Journal of Studies on Alcohol*, 63(1): 64-73.

Ham, T. van & H. Ferwerda (2012). *Geweld en geweldplegers. Naar een landelijke definitie*. Arnhem: Bureau Beke.

Ham, T. van, B. Bremmers & H. Ferwerda (2014a). *Gelegenheidsordeverstoorders? Analyse van rondom grootschalige rellen aangehouden verdachten.* Arnhem: Bureau Beke.

Ham, T. van, B. Bremmers & H. Ferwerda (2014b). *Portretten van notoire ordeverstoorders. Kenmerken en achtergronden van notoire ordeverstoorders binnen het voetbal.* Arnhem: Bureau Beke.

Ham, T. van, O.M.J. Adang, H.B. Ferwerda, T. Doreleijers & A. Blokland (2014). Grootschalige ordeverstoringen rondom evenementen. Oorzaken, plegers, en handvatten voor de beleids- en politiepraktijk. *Proces*, 93(5): 336-346.

Harford, T.C., H-Y Yi & R.C. Freeman (2012). A typology of violence against self and others and its associations with drinking and other drug use among high school students in a U.S. general population survey. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 21(4): 349-366.

Homel, R., R. Carvolth, M. Hauritz, G. McIlwain & R. Teague (2004). Making licensed venues safer for patrons: what environmental factors should be the focus of interventions? *Drug and Alcohol Review*, 23(1): 19-29.

Homel, R., S. Tomsen & J. Thommeny (1992). Public drinking and violence: not just an alcohol problem. *Journal of Drug Issues*, 22: 679-697.

Horning, A.M., C.G. Salfati & G.N. Labuschange (2015). South African serial homicide: A victim-focused behavioural typology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 12(1): 44-68.

Johnson, K., S.K. Desmarais, R.A. van Dorn & K.J. Grimm (2015). A typology of community violence perpetration and victimization among adults with mental illnesses. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(3): 522-540.

Kennedy, T.D., W.A. Edmonds, K.T.K. Dann & K.F. Burnett (2010). The clinical and adaptive features of young offenders with histories of child-parent violence. *Journal of Family Violence*, 25(5): 509-520.

Kerckhaert, A. & L. de Ruig (2010). *Aanpak van agressie en geweld in internationaal perspectief. Quickscan naar aard, omvang en beleid in vier landen.* Te downloaden via www.panteia.nl.

Kooyman, I., E. Walsh, H. Stevens, T. Burns, P. Tyrer, T. Tattan & K. Dean (2012). Criminal offending before and after the onset of psychosis: Examination of an offender typology. *Schizophrenia Research*, 140 (1-3): 198-203.

Kuppens, J., T. van Ham & H. Ferwerda (2013). *Rem de ontremming. Naar een innovatieve aanpak van geweld en overlast tijdens uitgaan en evenementen*. Arnhem: Bureau Beke.

Kuppens, J., T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk (2015). *Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam*. Apeldoorn/Arnhem: Politie & Wetenschap/Bureau Beke.

Leiden, I. van, N. Arts & H. Ferwerda (2009). *Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders*. Apeldoorn/Arnhem: P&W/Bureau Beke.

Lünneman, K.D. & M.Y. Bruinsma (2005). *Geweld binnen en buiten. Aard, omvang en daders van huiselijk en publiek geweld in Nederland.* Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Lussier, P., M. Bouchard & E. Beauregard (2011). Patterns of criminal achievement in sexual offending: Unraveling the 'successful' sex offender. *Journal of Criminal Justice*, 39(5): 433-444.

McCloskey, M.S., M.E. Berman, D.J. Echevarria & E.F. Coccaro (2009). Effects of acute alcohol intoxication and paroxetine on aggression in men. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 33(4): 581-590.

McMurran, M., M. Jinks, J. Howells & R.C. Howard (2010). Alcohol-related violence defined by ultimate goals: A qualitative analysis of the features of three different types of violence by intoxicated young male offenders. *Aggressive Behavior*, 36(1): 67-79.

Middelaar, R. van (2013). *Geweldplegers VPT. Onderzoek naar plegers van geweld tegen werknemers met een publieke taak*. Utrecht.

Middelhoven, L.K. & F.M.H.M. Driessen (2001). *Geweld tegen werknemers in de (semi-)openbare ruimte. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van het Ministerie van Justitie.* Utrecht: Bureau Driessen.

Muller, E.R., M. Zannoni, K. Ammerlaan, S. Schaap, N. Uildriks, L. van der Varst, H. Ferwerda, T. van Ham, I. van Leiden & O. Adang (2010). *Ordeverstoringen en groepsgeweld bij evenementen en grootschalige gebeurtenissen. Scherpte en Alertheid*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Nabben, T. & D. Korf (2000). *De combiroes. Gecombineerd gebruik van alcohol met cannabis, cocaïne, ecstasy en amfetamine*. Amsterdam: Thela Thesis.

Pedersen, L., K. Rasmussen, P. Elsass & H. Hougaard (2010). The importance of early anti-social behaviour among men with a schizophrenia spectrum disorder in a specialist forensic psychiatry hospital in Denmark. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 20(4): 295-304.

Pedersen, W.C., E.A. Vasquez, B.D. Bartholow, M. Grosvenor & A. Truong (2014). Are you insulting me? Exposure to alcohol primes increases aggression following ambiguous provocation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-13.

Pennings, E.J., A.P. Lecesse & F.A. Wolff (2002). Effects of concurrent use of alcohol and cocaine. *Addiction*, 97(7): 773-783.

Pizarro, J.M., K.M. Zgoba & W.G. Jennings (2011). Assessing the interaction between offender and victim criminal lifestyles & homicide type. *Journal of Criminal Justice*, 39(5): 369-377.

Rovers, B., M. Bruinsma, M. Jacobs, M. Jans, H. Moors, M. Siesling & C. Fijnaut (2010). *Overvallen in Nederland. Een fenomeenanalyse en evaluatie van de aanpak*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Schoemaker, C., M. Zwaanswijk & S. Meijer (2008) *Psychische problemen*. Bilthoven: RIVM.

Smith, E.R. & D.M. Mackie (2015). Dynamics of group-based emotions: Insights from intergroup emotions theory. *Emotion Review*, 7(4): 349-354.

Souverein, F.A., C.L. Ward, I. Visser & P. Burton (2015). Serious, violent young offenders in South Africa: Are they life-course persistent offenders? *Journal of Interpersonal Violence*, XX: 1-24.

Spapens, A.C., C.E. Hoogeveen & C.A.M. Pardoel (2002). *Uitgegaan en ingesloten. Oorzaken van uitgaansgeweld in de politieregio Brabant Zuid-Oost*. Tilburg: IVA.

Steenhout, I. & V. Lippens (2010). De omvang en impact van agressie tegen treinbegeleiders opgespoord. Op naar een doeltreffend agressiebeleid bij de NMBS? *Panopticon*, 5: 10-30.

Stott, C.J. & S.D. Reicher (1998a). Crowd action as inter-group process: Introducing the police perspective. *European Journal of Social Psychology*, 28(4): 509-529.

Stott, C.J. & S.D. Reicher (1998b). How conflict escalates: The inter-group dynamics of collective football crowd „violence‟. *Sociology*, 32(2): 353-377.

Tener, D., J. Wolak & D. Finkelhor (2015). A typology of offenders who use online communications to commit sex crimes against minors. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(3): 319-337.

Thijssen, J. & C. de Ruiter (2011). Identifying subtypes of spousal assaulters using the B-SAFER. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(7): 1307-1321.

Timmer, J. (2005). *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Wijkman, M., C. Bijleveld & J. Hendriks (2010). Women don't do such things! Characteristics of female sex offenders and offender types. Sexual Abuse: *A Journal of Research and Treatment*, 22(2): 135-159.

Wilson, M. & M. Daly (1985). Competitiveness, risk-taking and violence: the young male syndrome. *Ethology & Sociobiology*, 6(1): 59-73.

Wortley, R. & S. Smallbone (2014). A criminal careers typology of child sexual abusers. Sexual Abuse: *A Journal of Research and Treatment*, 26(6): 569–585.

Zwieten, M. van, E. de Vroome & S. van den Bossche (2015). *Monitor Veilige Publieke Taak 2015. Rapportage voor Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Programma Veilige Publieke Taak*. TNO.

Bureau Bruinsma
tel : 06 - 46 43 60 69
info@bureaubruinsma.nl
www.bureaubruinsma.nl

Bureau Beke
Rijnkade 84
6811 HD Arnhem
tel 026 - 443 86 19
info@beke.nl
www.beke.nl